

Анкета о структури пољопривредних газдинстава, 2018.

Сточарство

Београд, 2019.

ISBN 978-86-6161-184-1

Анкета о структури пољопривредних газдинстава, 2018.

Сточарство

Београд, 2019.

Анкета о структури пољопривредних газдинстава, 2018 – Сточарство

Издаје и штампа: Републички завод за статистику, Београд, Милана Ракића 5

Одговара: др Миладин Ковачевић, директор

Руководилац редакције: Душан Гавриловић

Чланови редакције: Драгана Марковић, Александра Вучићевић, Гордана Вељковић, Јелена Пераћ,
Милош Павловић, Александар Анђелковић

Рукопис припремио: др Божидар Поповић

Дизајн и припрема за штампу: Одељење за развој, припрему и визуелизацију статистичких аутпута

Лектура: Емилија Бацковић

Фотографије на корици: [pexels.com](https://www.pexels.com/), [all-free-download.com](https://www.all-free-download.com/)

√ Ова публикација је направљена уз финансијску помоћ Европске уније. За њен садржај искључиво је одговоран Републички завод за статистику и не представља званичан став Европске уније.

© Приликом коришћења података објављених у овој публикацији обавезно је навести извор.

Предговор

Републички завод за статистику, у складу са Стратегијом развоја статистике пољопривреде 2014–2018, спровео је Анкету о структури пољопривредних газдинстава од 1. октобра до 30. новембра 2018. године. Ова анкета, поред пописа пољопривреде, представља кључно истраживање за прикупљање међународно упоредивих података о фондовима и структури пољопривредних газдинстава и од виталног је значаја за социо-економске анализе и планирање даљег развоја у области пољопривреде.

Анкета је спроведена на узорку који је обухватао 121 070 пољопривредних газдинстава и финансирана је из буџета Републике Србије и из претприступних фондова Европске уније, у оквиру пројекта IPA 2016 (*Instrument for Pre-accession Assistance, 2016*).

Прикупљени подаци односе се на земљишни фонд и категорије коришћења пољопривредног земљишта, наводњавање, употребу стајњака, обраду и одржавање земљишта, број стоке (по врстама и категоријама) и број кошница пчела, испашу стоке, пољопривредну механизацију, радну снагу и друге активности газдинства које доносе приход, тржишну оријентисаност пољопривредне производње и остале податке о газдинству.

Посебна публикација „Анкета о структури пољопривредних газдинстава, 2018. – сточарство“ намењена је широј научној и стручној јавности. Подаци добијени Анкетом омогућавају модеран и свеобухватан приказ података о сточарству, доприносећи на тај начин подизању свести о тренутној структури сточарства у Републици Србији и његовим очекиваним будућим трендовима. Резултати Анкете могу се користити за доношење одговарајућих одлука и мера за развој сточарства у Републици Србији, како на локалном, тако и на државном нивоу.

Републички завод за статистику изражава велику захвалност аутору др Божидару Поповићу због професионалног односа и успешне сарадње са методолошким тимом Завода у току израде ове публикације.

Резултати Анкете објављени су у дисеминационој бази на сајту Републичког завода за статистику ([12]).

Београд, 2019.

Директор
Републичког завода за статистику
Др Миладин Ковачевић

Садржај

Предговор	3
Увод	7
Основне карактеристике сточарских газдинстава	9
Узгој стоке, пчела и других животиња	14
Условна грла	14
Свиње	16
Говеда	18
Живина	20
Овце	22
Козе	25
Коњи	27
Пчеле	28
Остале животиње	29
Биволи	29
Кунићи	30
Нојеви	30
Магарци, мазге и муле	30
Непоменуте врсте животиња	30
Испаша стоке	31
Производња сточарских производа	32
Млеко и млечни производи	32
Јаја	34
Вуна	34
Мед	35
Закључак	36
Литература	37
Прилог	39

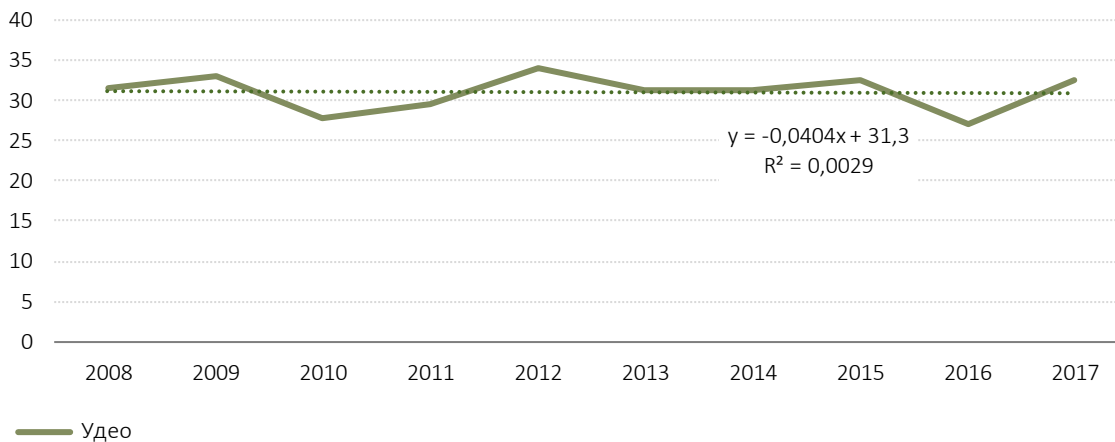

Увод

Сточарство је једна од две основне гране пољопривредне производње и бави се узгојем домаћих животиња у сврху добијања производа и сировина за људску употребу. У 2017. години, вредност сточарске производње у текућим ценама била је 172,8 милијарди РСД, а вредност производње производа сточарства 52,4 милијарде РСД. Удео вредности сточарства у укупној вредности пољопривредне производње износио је 32,6%.

Посматрано од 2008. до 2017. године, овај удео се кретао између 25% и 35%, а тренд кретања је близак стагнантном, па се слични резултати могу очекивати и у будућности (граф. 1).

Граф. 1. Удео вредности сточарства у укупној вредности пољопривредне производње, 2008–2017. (%)

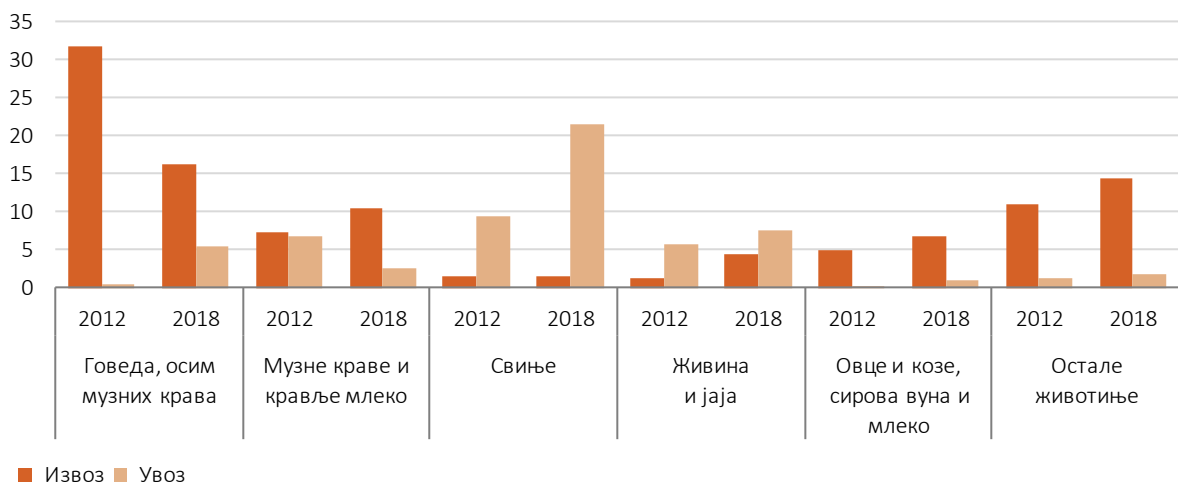

Посматрано из угла спољнотрговинске робне размене, у 2018. години се код сточарства бележи велики спољнотрговински суфицит од 13,4 милиона евра. Укупан извоз сточарства је остварио вредност од 53,6 милиона евра, што представља пад од 7,8% у односу на резултате из 2012. Вредност увоза сточарства је била 40,2 милиона евра, што је 68% више него у 2012. години.

Графикон 2 приказује вредности извоза и увоза по групама животиња и њихових пољопривредних производа, према класификацији делатности ([15]). Највише се извозе говеда, осим музних крава (вредност извоза 16,3 милиона евра), док је увоз највећи код свиња (21,6 милиона евра). У поређењу са 2012. годином, када је спроведен Попис пољопривреде, код обе групе се бележи погоршан спољнотрговински биланс. За све остале групе животиња се бележи напредак, односно раст спољнотрговинског суфицита или смањење дефицита. По овом критеријуму се истиче спољна трговина музним кравама и млеком, код које је суфицит чак десет пута већи него 2012. године. Увоз и извоз коња и других копитара је занемарљиво мали и због тога није приказан.

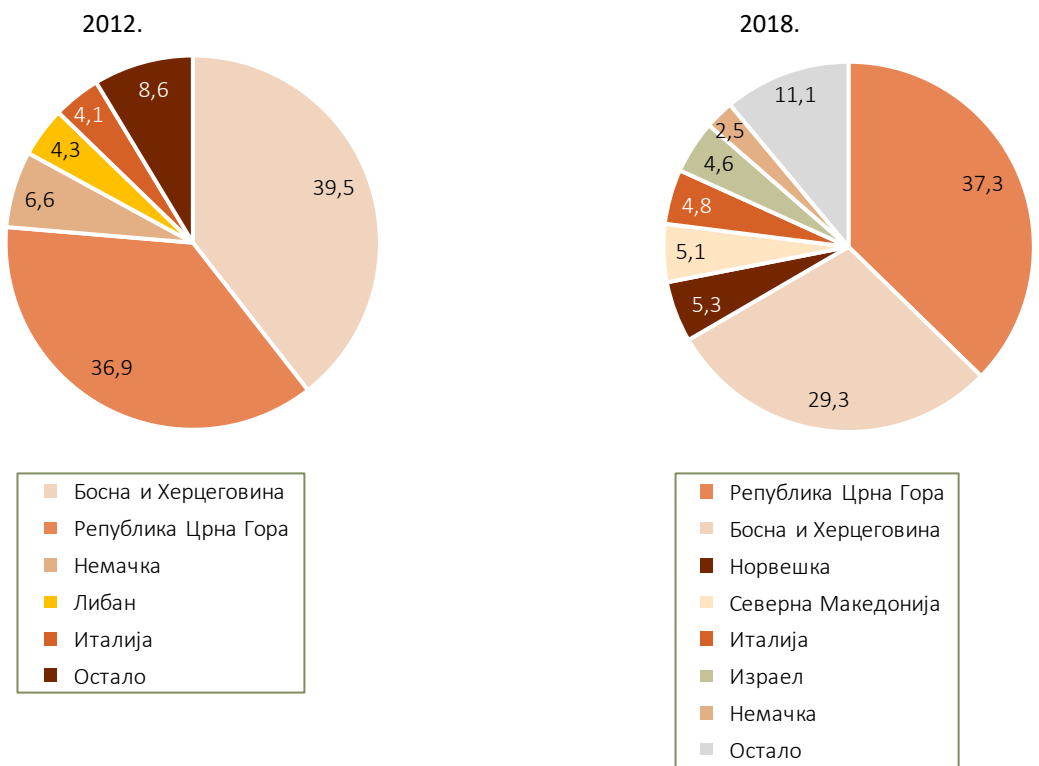
У односу на 2012. годину, када се посматрају земље порекла и намене, уочава се да је дошло до диверсификације у обема групама. Главни увозни партнери се нису променили. Највећи део робе извози се у Босну и Херцеговину и Црну Гору, 76,4% у 2012. години и 66,6% у 2018. (граф. 3). У увозу су, осим Хрватске, Немачке и Мађарске, значајне земље порекла постале и Босна и Херцеговина и Холандија (граф. 4).

Граф. 2. Спољнотрговинска размена по врстама стоке и производа добијених од њих, 2012. и 2018. (мил. евра)

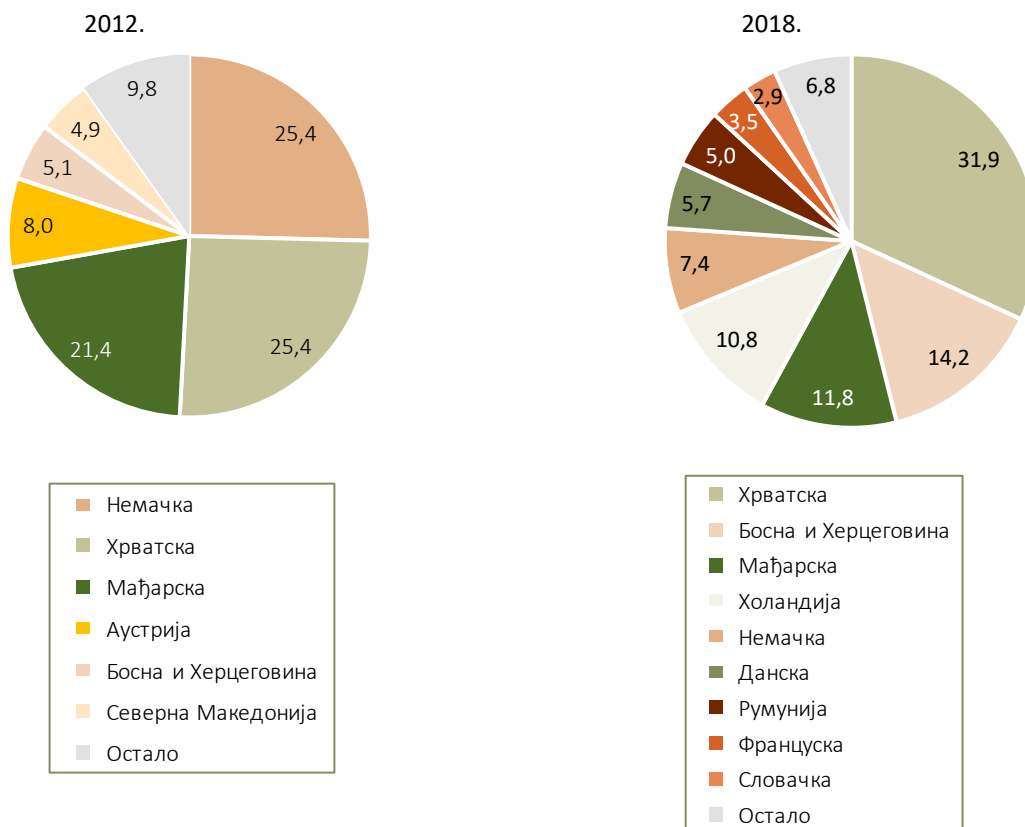

У овој специјалној публикацији биће дат детаљнији приказ сточарства у Републици Србији из угла узгоја стоке, испаше, производње сточарских производа, прераде меса и млека, као и основних карактеристика пољопривредних газдинстава која се баве сточарством. У свакој од ових области, осим података о тренутном стању, биће дат, уколико је могуће и примерено, и коментар о променама у односу на претходни период, уз посебан фокус на промене у односу на резултате Пописа пољопривреде 2012. године.

Граф. 3. Структура извоза по земљама намене, 2012. и 2018. (%)

Граф. 4. Структура увоза по земљама порекла, 2012. и 2018.

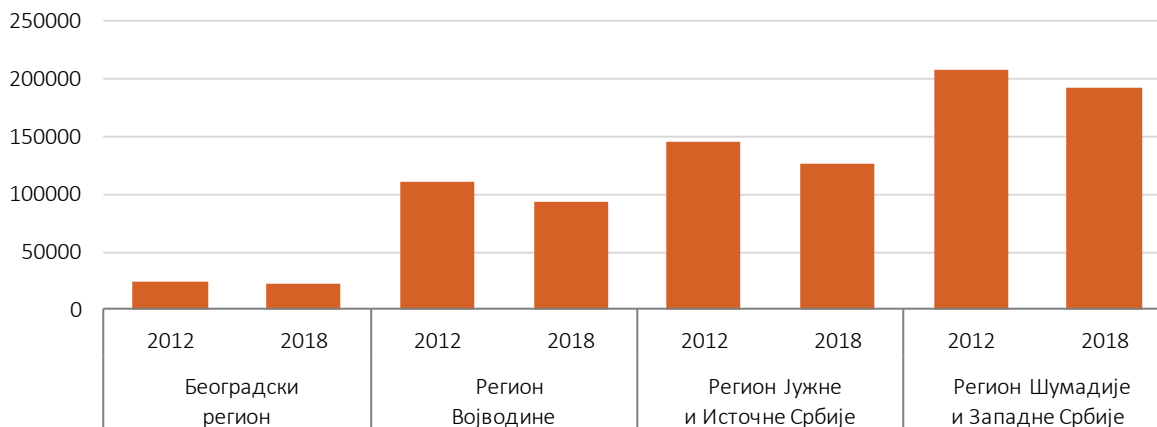

Основне карактеристике сточарских газдинстава

Дефиниција: Пољопривредно газдинство је технички и економски самостална производна јединица која има јединствено управљање и на којој привредно друштво, земљорадничка задруга, установа или друго правно лице, предузетник или породично пољопривредно газдинство обавља пољопривредну производњу као примарну или секундарну делатност.

Сточарском производњом се, према резултатима *Анкете о структури пољопривредних газдинстава, 2018.* (у даљем тексту: Анкета), бави 76,4% укупног броја пољопривредних газдинстава, односно око 444 хиљаде газдинстава, што представља мали пад у односу на резултат од 77,5% из 2012. године. Територијално посматрано, удео пољопривредних газдинстава која се баве сточарством сличан је у свим регионима Србије и креће се од 72,9% у Региону Војводине до 79,1% у Региону Шумадије и Западне Србије. Графикон 5 приказује број пољопривредних газдинстава која се баве сточарством по регионима, према подацима Пописа пољопривреде 2012. и према најновијим подацима из Анкете.

Граф. 5. Број сточарских пољопривредних газдинстава, 2012. и 2018.

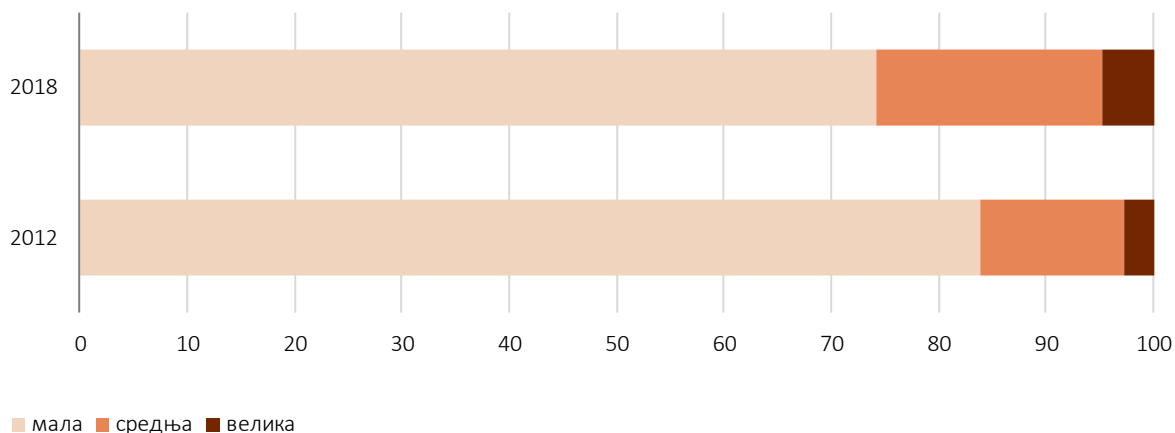

Дефиниција: Стандардни аутпут је укупна вредност годишње производње на пољопривредном газдинству, изражена у еврима, по просечним ценама из последњих пет година.

Економска величина газдинства је вредност његовог укупног стандардног аутпута. То је збир појединачних СА свих пољопривредних производа (врста усева / вишегодишњег засада или врста стоке) који се производе на газдинству, изражен у еврима.

Укупан стандардни аутпут газдинстава која се баве сточарством је 3,8 милијарди евра. Посматрано према економској величини, примећује се да је дошло до промене структуре пољопривредних газдинстава која се баве сточарством у смислу да је, у односу на податке из 2012, дошло до раста удела средњих газдинстава (стандардни аутпут од 8 хиљада до 25 хиљада евра) и великих газдинстава (стандардни аутпут изнад 25 хиљада евра), док је опао удео малих (стандардни аутпут до 8 хиљада) (граф. 6). Газдинства мале економске снаге чине већину у свим регионима Републике Србије и њихов удео се креће од 61,8% у Региону Војводине до 81,9% у Региону Јужне и Источне Србије.

Граф. 6. Расподела сточарских газдинстава по економској величини, 2012. и 2018. (%)

Дефиниција: Носилац породичног газдинства је особа (физичко лице) која је економски и законски одговорна за рад газдинства и на чије име функционише дотично газдинство, односно особа која преузима ризике рада.

Дефиниција: Под члановима газдинства подразумевају се носилац газдинства, чланови породице и рођаци носиоца газдинства (венчани или невенчани супружник, деца, родитељи, фамилија стечена браком или усвојени чланови, као и браћа и сестре носиоца газдинства и супружника) који раде на газдинству, без обзира на то да ли станују на газдинству (да ли припадају другом домаћинству) и да ли су за свој рад на газдинству на неки начин плаћени или не.

Стално запослени на газдинству који нису чланови породице нити рођаци јесу сва лица која редовно обављају пољопривредни рад на газдинству и за такав рад добијају надокнаду (плата, надница, помоћ, плаћање у натури и сл.) од стране газдинства, а нису чланови породице носиоца газдинства нити рођаци, без обзира на то да ли за њихово ангажовање газдинство уплаћује доприносе (да ли су пријављени одговарајућим службама или не).

На пољопривредним газдинствима која се баве сточарством ради 1,1 милион лица, односно, у просеку, 2,5 лица по газдинству. У ово се убрајају носиоци и чланови породичних газдинстава, као и стално запослени на газдинствима.

Око две трећине радне снаге (721,6 хиљада) сконцентрисано је на газдинствима мале економске снаге, 27,2% на газдинствима средње економске снаге, а 6,8% на газдинствима велике економске снаге. Просечан број лица која раде на газдинству расте са растом економске снаге газдинства, од 2,3 на газдинствима мале економске снаге до 3,5 на газдинствима велике економске снаге (граф. 7).

Нешто мање од половине (42,8%) радне снаге на газдинствима која се баве сточарством чине жене. Међутим, када се посматрају носиоци газдинстава, жене чине 18,8% ове групе.

Дефиниција: Годишња радна јединица (ГРЈ) јесте јединица мере која представља количину људског рада утрошеног за обављање пољопривредне делатности на газдинству. Ова јединица представља еквивалент рада једног лица, тј. пуно радно време у једној години: осам сати дневно, 225 радних дана.

Укупан број годишњих радних јединица на газдинствима која се баве сточарством је био 533,3 хиљаде, односно у просеку 1,2 ГРЈ по газдинству, или 0,5 ГРЈ по лицу које на газдинству ради.

Граф. 7. Радна снага према економској величини газдинстава (укупно, хиљ.) (%)

Дефиниција: Тип пољопривредне производње газдинства је систем производње газдинства који карактерише релативни допринос различитих делатности (линија производње) укупном стандардном аутпуту газдинства. У зависности од детаља који се траже, постоје три међусобно повезана нивоа типова газдинстава: девет општих типова (пет специјализованих типова, три мешовита и неklasификована), 21 главни тип и 62 посебна типа.

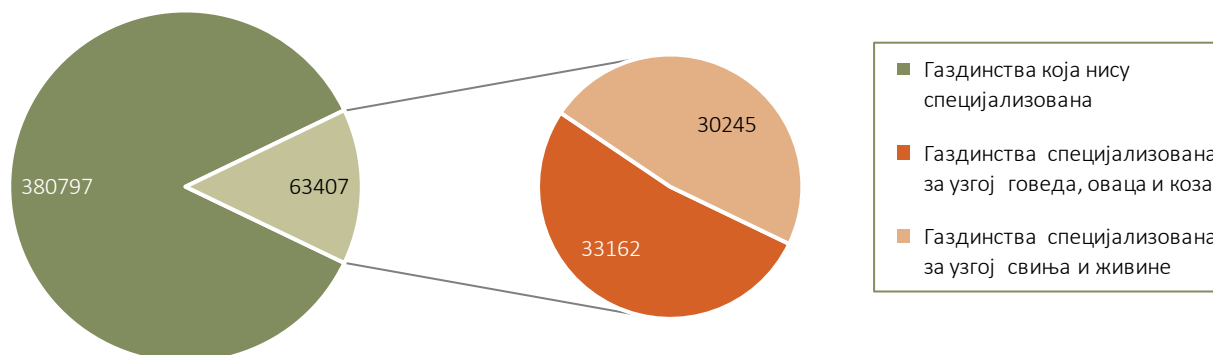
Специјализована пољопривредна газдинства су пољопривредна газдинства код којих је више од 2/3 специјализоване делатности заступљено у укупном стандардном аутпуту газдинства. Групе специјализованих пољопривредних газдинстава су следеће:

1. Ратарски усеви;
2. Поврће, цвеће и остале хортикултуре;
3. Стални засади (винова лоза и воћна стабла);
4. Узгој стоке на испаша (говеда, овце, козе);
5. Узгој свиња и живине.

Анкетом је регистровано 63,4 хиљаде газдинстава која су специјализована у некој од грана сточарства, што чини 14,3% укупног броја газдинстава која се баве сточарством. Број газдинстава специјализованих за узгој говеда, оваца и коза је нешто већи од броја газдинстава која су специјализована за узгој свиња и живине (граф. 8).

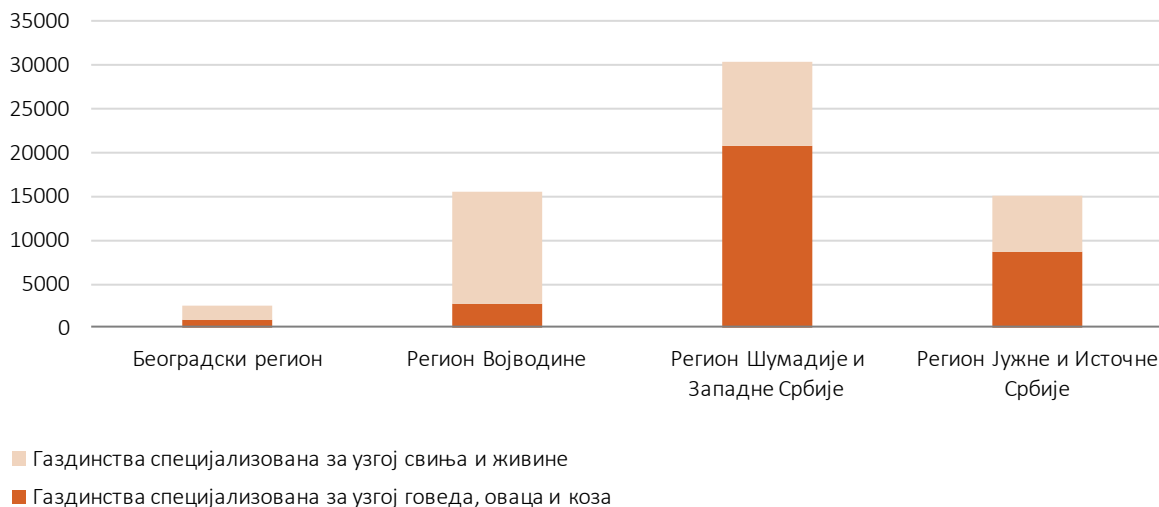
У овом поглављу дате су неке основне карактеристике специјализованих газдинстава, док је детаљнији приказ по гранама сточарства остављен за наредно поглавље.

Граф. 8. Удео специјализованих сточарских газдинстава

Територијално посматрано, највећи број газдинстава специјализованих за сточарство налази се у Региону Шумадије и Западне Србије, а најмањи је у Београдском региону, што је конзистентно са укупним бројем газдинстава која се баве сточарством (граф. 9).

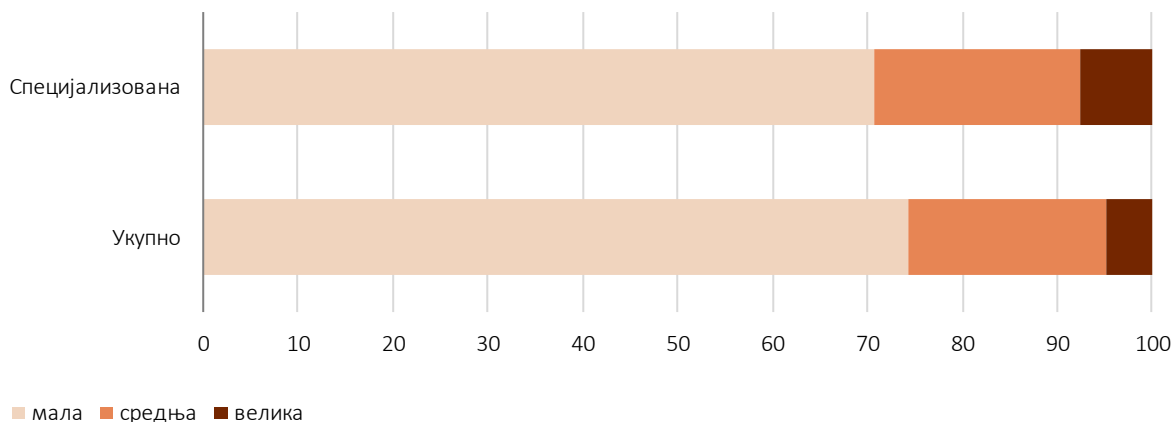
Граф. 9. Број специјализованих сточарских пољопривредних газдинстава

Укупан стандардни аутпут газдинстава која су специјализована за сточарство је 716 милиона евра. У односу на сва пољопривредна газдинства која се баве сточарством, код специјализованих газдинстава се уочава очекивана разлика у структури по економској величини. Удео газдинстава мале економске величине је већи (70,6%), док је мањи удео газдинстава средње и велике економске величине (21,8% и 7,6% редом) (граф 10).

На специјализованим газдинствима ради око 14% укупне радне снаге сточарских газдинстава.

Граф. 10. Расподела свих и специјализованих сточарских газдинстава по економској величини (%)

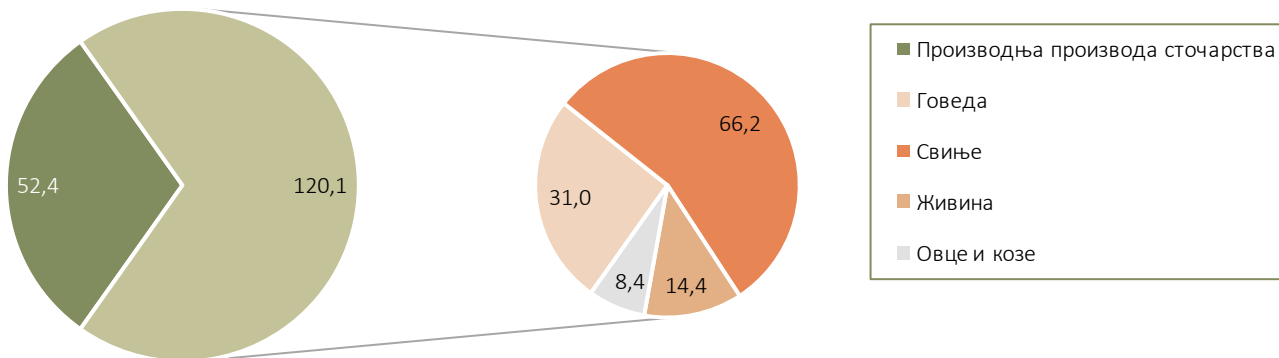

У укупној вредности сточарске производње за 2017. годину стока је учествовала са 69,7%, односно 120,1 милијарду РСД, а производња сточарских производа са 30,3%, односно 52,4 милијарде РСД. Више од половине вредности стоке чиниле су свиње (66,2 милијарде РСД), а затим следе говеда (31 милијарда РСД), живина (14,4 милијарде РСД) и овце и козе (8,4 милијарде РСД) (граф. 11). Удео осталих врста стоке је занемарљив.

Узгој стоке, пчела и других животиња

У укупној вредности сточарске производње за 2017.годину, стока је учествовала са 69,7%, односно 120,1 милијарди РСД, а производња сточарских производа са 30,3%, односно 52,4 милијарде РСД. Више од половине вредности стоке чиниле су свиње (66,2 милијарде РСД), а затим следе говеда (31 милијарда РСД), живина (14,4 милијарди РСД) и овце и козе (8,4 милијарди РСД) (граф. 11). Удео осталих врста стоке је занемарљив.

Граф. 11. Структура вредности сточарске производње, 2017. (%)

У наставку овог поглавља биће дати приказ и анализа условних грла у Републици Србији, као и врста стоке која највише доприноси укупној вредности сточарске производње.

Условна грла

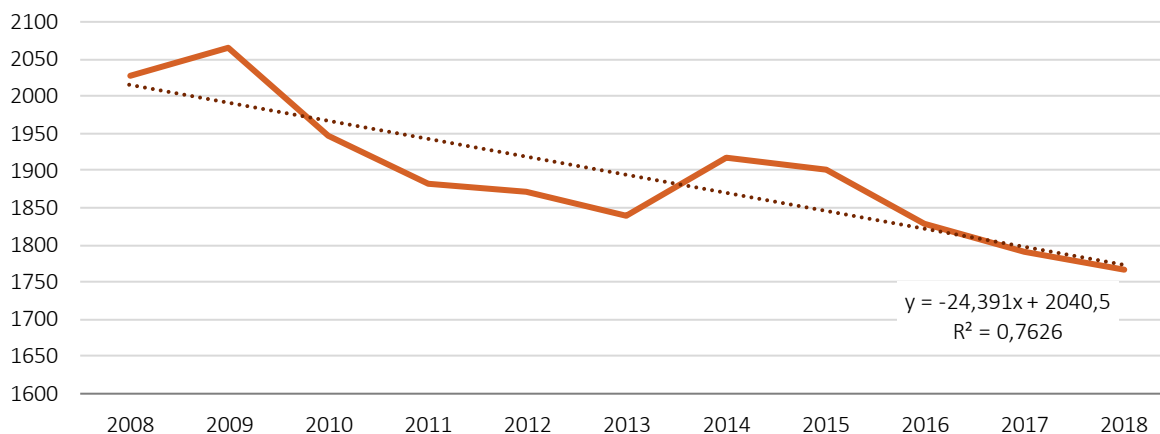
Дефиниција: Условно грло (УГ) јесте стандардна обрачунска јединица којом се број грла различитих врста и категорија стоке своди на упоредиву вредност. За израчунавање условног грла, Завод користи коефицијенте који се примењују у ЕУ ([13]), а објављени су на српском језику у [9] и [5].

На основу резултата Анкете, у Србији је регистровано 1,9 милиона УГ на 435 хиљада пољопривредних газдинстава, што представља пад од 4,3% у броју УГ и 11,1% у броју газдинстава у односу на резултате Пописа пољопривреде 2012.

Према подацима годишњег истраживања о сточарству, тренд броја УГ је опадајући у периоду 2008–2018. године, а линеарна процена показује да у просеку опада за око 24,4 хиљаде годишње (граф. 12). Уколико се оваква динамика настави, очекује се да ће у години следећег Пописа пољопривреде (2022) бити регистровано око 1,7 милиона УГ.

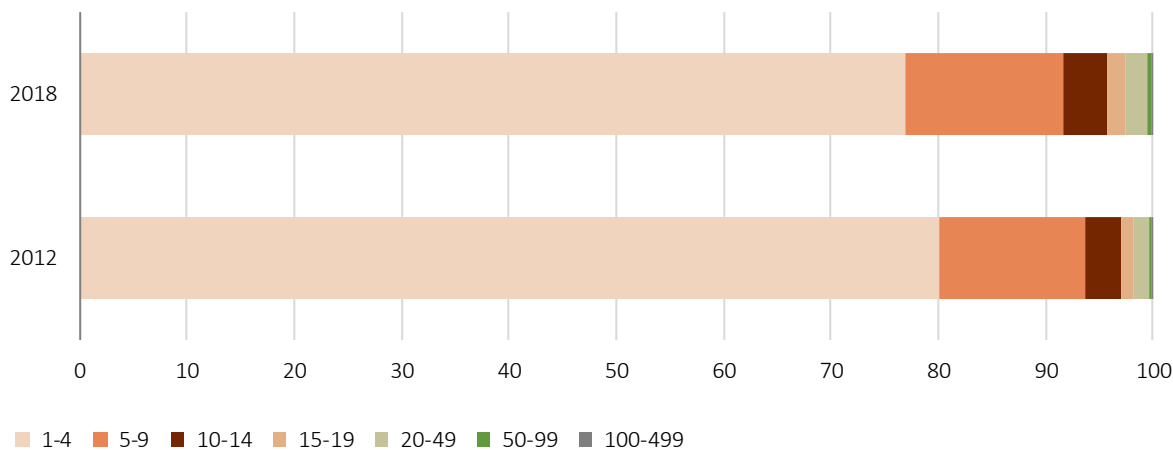

Граф. 12. Укупан број условних грла у Републици Србији, 2008–2018. (хиљ.)

У складу с тим, просечан број УГ је порастао са 4,1 на 4,4. Расподела УГ по газдинствима је изражено асиметрична. Око 76,9% газдинстава има од 1 до 4 УГ. Међутим, у односу на 2012. годину, уочава се да се број оваквих газдинстава смањује, док расте број газдинстава са већим бројем УГ. На графикону 13 је приказана расподела пољопривредних газдинстава која се баве сточарством према броју УГ. Газдинстава са 500 или више УГ има мање од 0,1% (141 газдинство у 2012. и 112 у 2018), па ове вредности нису видљиве на графикону.

Граф. 13. Расподела сточарских газдинстава по броју УГ, 2012. и 2018. (%)

Територијално посматрано, највећи број УГ је регистрован у Мачванској области (9,8% укупног броја УГ), а истичу се и Јужнобачка, Сремска, Колубарска и Златиборска област (карта 1).

Свиње

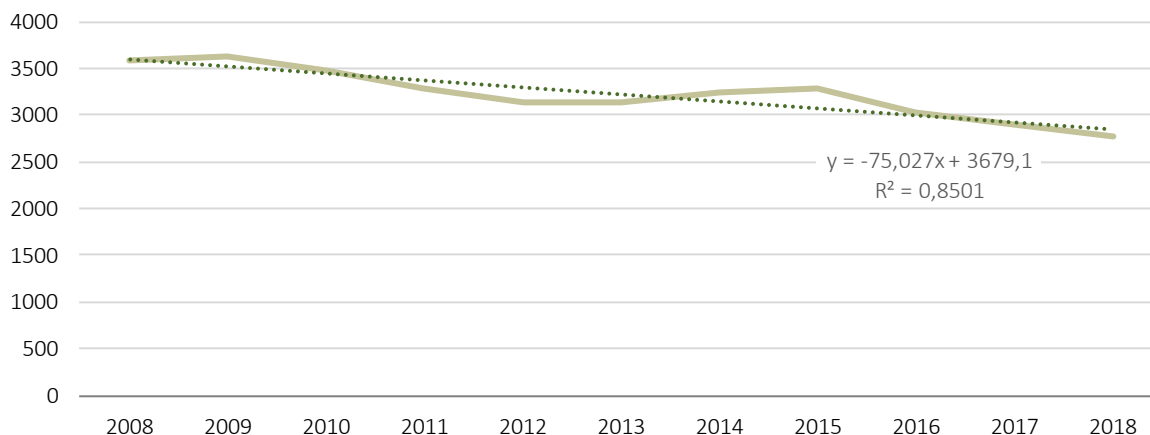

У Републици Србији се свињарством бави 56,6% пољопривредних газдинстава (319,5 хиљада), а укупан број свиња је 3,3 милиона. Ово представља пад од 10% у броју газдинстава и 4,1% у броју свиња у односу на 2012. годину.

Према подацима годишњег истраживања о сточарству, број свиња је имао опадајући тренд, а линеарна процена показује да у просеку опада за око 75 хиљада годишње (граф. 14). Уколико се оваква динамика настави, очекује се да ће у години следећег Пописа пољопривреде (2022) бити регистровано око 2,6 милиона свиња.

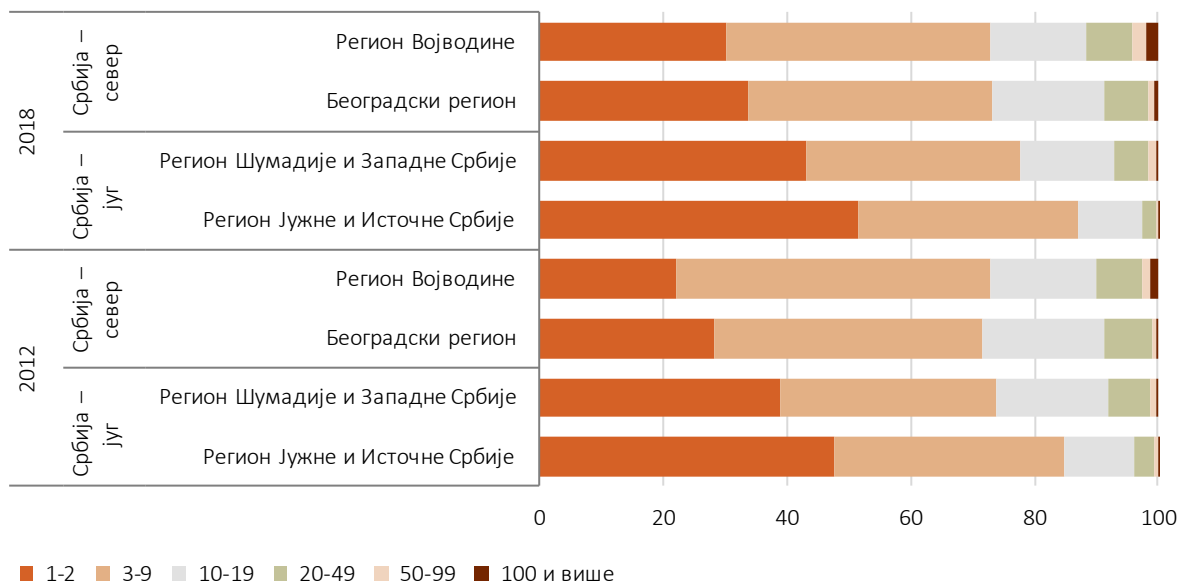
Број грла свиња је приближно једнак у северном и јужном делу Србије. Регион са највећим бројем грла је Регион Војводине, са око 44,9% укупног броја грла (карта 2). Ови односи се нису значајно променили у односу на резултате последњег Пописа пољопривреде.

Граф. 14. Укупан број грла свиња у Републици Србији, 2008–2018. (хиљ.)

Ако се посматра према просечној величини стада свиња у газдинству које се бави свињарством, уочава се велика разлика између северног и јужног дела Србије (19,1 и 7 редом). У поређењу са подацима из 2012, може се приметити да се расподела газдинстава по величини стада свиња помера у истом смеру у свим регионима. Повећава се удео газдинстава са једним или два грла свиња, као и удео газдинстава са стадом већим од 50 свиња, а регистровано је смањење удела у категоријама стада од 3 до 49 грла свиња (граф. 15).

Граф. 15. Распореда свињарских газдинстава по величини стада свиња, 2012. и 2018.

Ниво специјализације газдинстава, мерен према типологији Завода, виши је у односу на податке из Пописа пољопривреде, у смислу да се 5,2% већи број грла свиња гаји на газдинствима која су у неком виду специјализована за свињарство. Од 806,4 хиљаде грла на специјализованим газдинствима 69% је регистровано на газдинствима специјализованим за тов свиња, 28,8% на газдинствима специјализованим за узгој и тов свиња комбиновано, а 2,2% на газдинствима специјализованим за узгој свиња.

Газдинстава која су у неком виду специјализована за свињарство има 18,3 хиљаде и она чине 5,7% газдинстава која се баве свињарством, што представља пад од 2,4 процентна поена (п. п.) у односу на 2012. годину. Регистрован је мањи број свих типова газдинстава специјализованих за свињарство. Газдинстава специјализованих за узгој свиња има 967 (пад од 57,7%), специјализованих за тов свиња 11,3 хиљаде (пад од 37,8%), а специјализованих за узгој и тов свиња комбиновано 6 хиљада (пад од 24,7%).

Ниво специјализације газдинстава је највиши у Региону Војводине, где је регистрован највећи број специјализованих газдинстава, као и највећи број грла на њима (граф. 16).

Граф. 16. Газдинства специјализована за свињарство (број газдинстава) (%)

Говеда

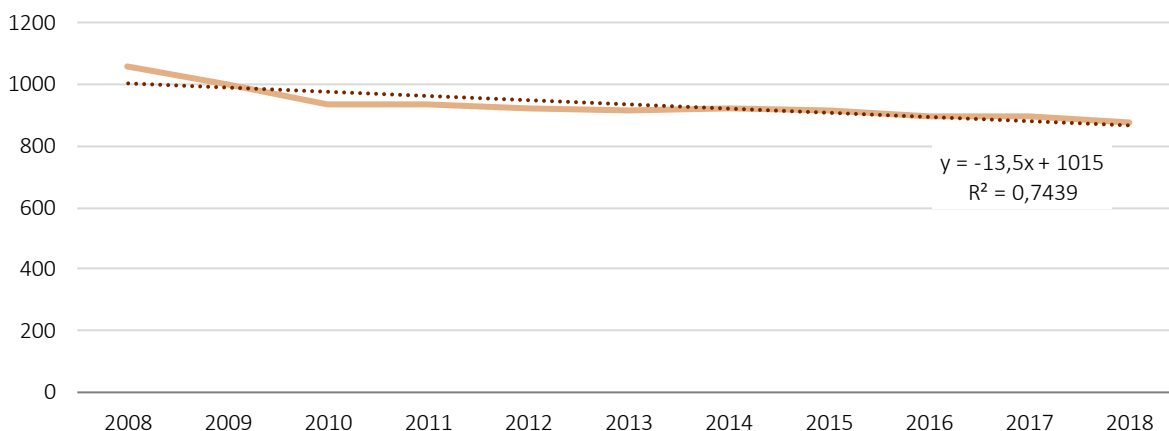

У Републици Србији се говедарством бави 23% пољопривредних газдинстава (130 хиљада), а укупан број говеда је 881,2 хиљаде. Ово представља пад од 26,6% у броју газдинстава и 3% у броју грла у односу на 2012. годину.

Према подацима годишњег истраживања о сточарству, број говеда је у константном опадању у периоду 2008–2018. године. Линеарна процена тренда показује да број говеда у просеку опада за око 13,5 хиљада годишње (граф. 17). Уколико се оваква динамика настави, очекује се да ће у години следећег Пописа пољопривреде (2022) бити регистровано око 827 хиљада грла говеда.

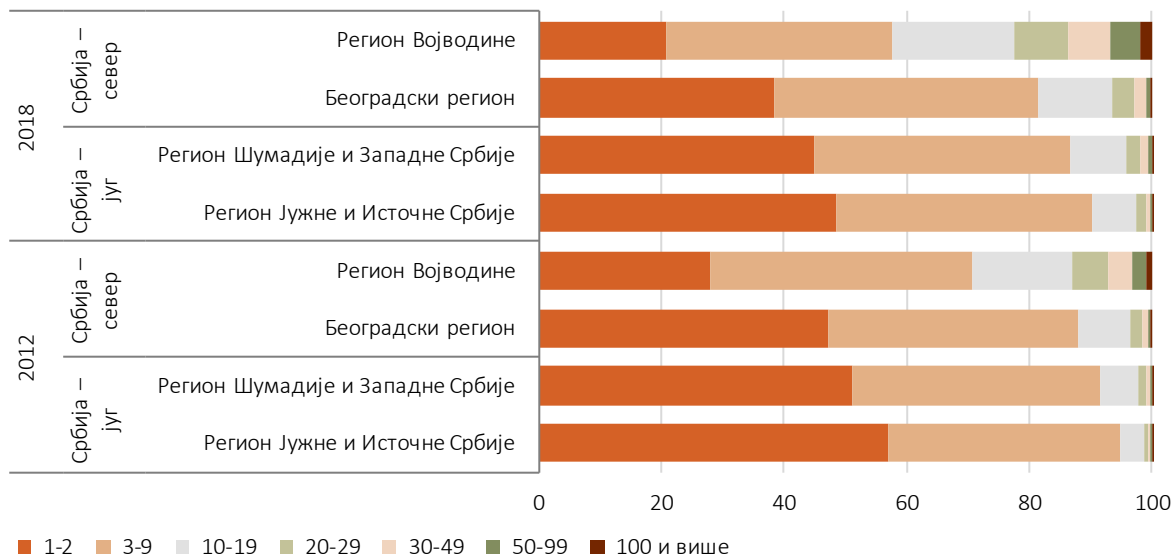
Око две трећине грла говеда налази се у региону Србија – југ, док је једна трећина у региону Србија – север. Регион са највећим бројем грла је Регион Шумадије и Западне Србије, са око 46% укупног броја грла (карта 3). Ови односи се нису битно променили у односу на резултате последњег Пописа пољопривреде.

Граф. 17. Укупан број грла говеда у Републици Србији, 2008–2018. (хиљ.)

С друге стране, велика разлика између северног и јужног дела Србије уочава се у просечној величини стада говеда у газдинству које се бави сточарством (16,2 и 5,2 редом). Посматрано у поређењу са подацима из 2012, може се приметити да се расподела газдинстава по величини стада помера у истом смеру у свим регионима. Удео газдинстава са малим стадом (мање од 10 грла) смањује се, а све је већи удео газдинстава са већим стадом (граф. 18).

Граф. 18. Распореда говедарских газдинстава по величини стада, 2012. и 2018.

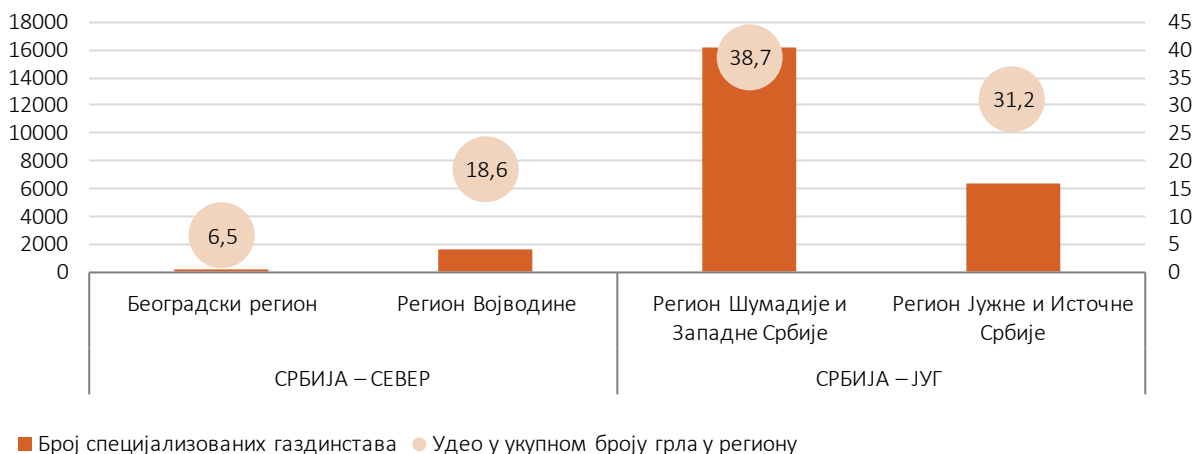

Ниво специјализације газдинстава, мерен према типологији Завода, виши је у односу на податке из Пописа пољопривреде, у смислу да се 5,8% већи број грла говеда гаји на газдинствима која су у неком виду специјализована за говедарство. Од 261,4 хиљаде грла на специјализованим газдинствима 68,4% је регистровано на газдинствима специјализованим за производњу млека, 19,2% на газдинствима која се баве узгојем говеда за млеко и тов говеда комбиновано, а 12,4% на газдинствима специјализованим за узгој и тов говеда.

Газдинстава која су у неком виду специјализована за говедарску производњу има 24,3 хиљаде и она чине 18,6% газдинстава која се баве говедарством, што представља раст од 3,1 п. п. у односу на 2012. годину. Овај добар резултат је последица раста од 8,6% у броју газдинстава специјализованих за производњу млека, којих има 19,6 хиљада. Осим тога, регистровано је 1,1 хиљада газдинстава специјализованих за узгој и тов говеда, што представља пад од 23,3%, као и 3,6 хиљада газдинстава специјализованих за узгој говеда за млеко и тов комбиновано, што представља пад од 54,7%.

Ниво специјализације газдинстава је највиши у Региону Шумадије и Западне Србије, где је регистрован највећи број специјализованих газдинстава, као и највећи број грла на њима (граф. 19).

Граф. 19. Газдинства специјализована за говедарство (број газдинстава) (%)

Живина

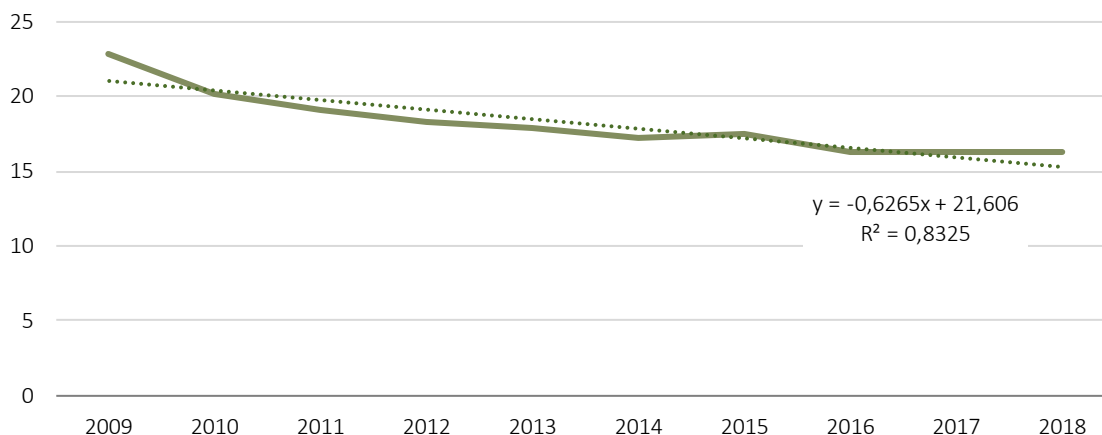

У Републици Србији се живинарством бави 59,7% пољопривредних газдинстава (340 хиљада), а укупан број живине је 23,2 милиона. Ово представља пад од 17,8% у броју газдинстава и 13,2% у броју живине у односу на 2012. годину.

Према подацима годишњег истраживања о сточарству, број живине је у константном опадању од 2009. до 2018. године. Линеарна процена тренда показује да број живине у просеку опада за око 626,5 хиљада годишње (граф. 20). Уколико се оваква динамика настави, очекује се да ће у години следећег Пописа пољопривреде (2022) бити регистровано око 12,8 милиона грла живине.

Живинарство је најзаступљеније у Региону Војводине и Региону Шумадије и Западне Србије, у којима се гаји 43,4% и 40,7% укупног броја живине у Републици Србији редом. Оно је знатно заступљено у Региону Јужне и Источне Србије (12,6%) и Београдском региону (3,3%) (карта 4). Код ових региона је, у односу на податке из Пописа пољопривреде, дошло до великог пада у броју живине, 31,3% и 37% (табела 1).

Граф. 20. Укупан број грла живине у Републици Србији, 2009–2018. (мил.)

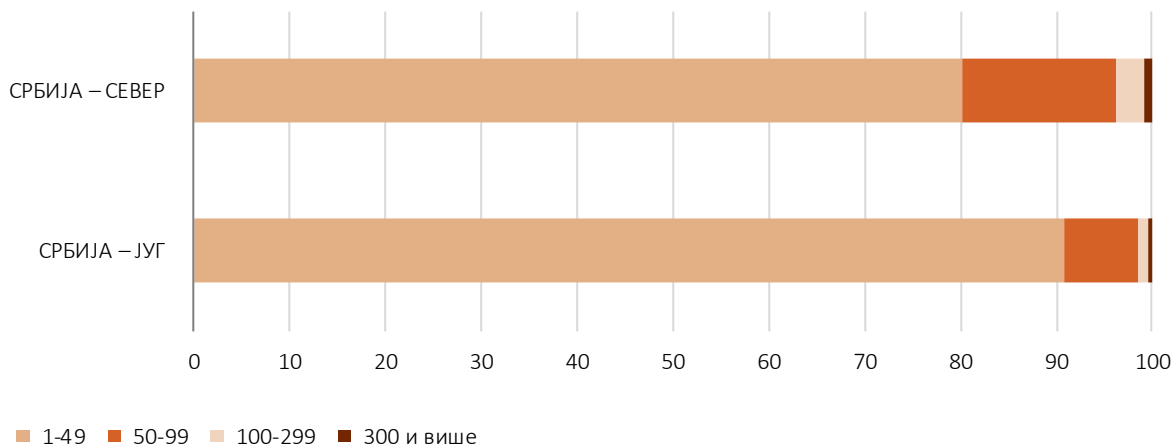
Табела 1. Број грла живине и број газдинстава, 2012. и 2018.

	2012		2018	
	број грла	број газдинстава	број грла	број газдинстава
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	26 710 921	413 778	23 184 387	339 967
СРБИЈА – СЕВЕР	13 182 455	114 103	10 815 237	92 655
Београдски регион	1 209 997	21 591	763 388	18 650
Регион Војводине	11 972 458	92 512	10 051 849	74 004
СРБИЈА – ЈУГ	13 528 466	299 675	12 369 150	247 312
Регион Шумадије и Западне Србије	9 270 479	173 104	9 443 808	148 772
Регион Јужне и Источне Србије	4 257 987	126 571	2 925 342	98 540
Регион Косово и Метохија	...	...	...	...

Фотографија: pixabay.com

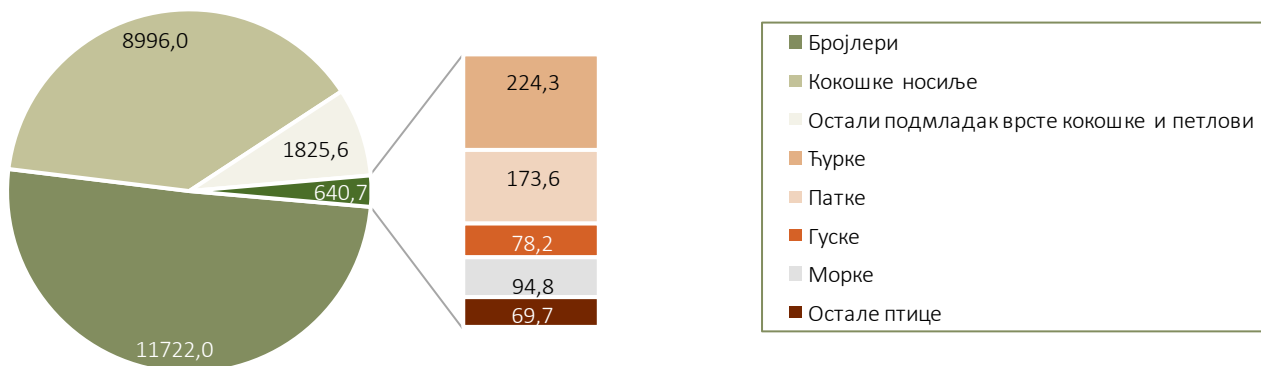
Посматрано по просечној величини јата живине, примећује се да је просечно јато значајно веће у Србији – север (116,7 грла живине у јату) у односу на Србију – југ (50 грла живине у јату). У оба дела Србије су најзаступљенија газдинства са мањим јатом (до 50 грла живине), али је удео газдинстава са јатом већим од 50 грла у Србији – север већи за 10 п. п. у односу на Србију – југ (граф. 21). Ови односи се нису битно променили у односу на податке из последњег Пописа.

Граф. 21. Расподела живинарских газдинстава по величини јата

Најчешће гајена врста живине су кокошке, које чине 97,2% укупног броја живине у Републици Србији. Знатно мање су заступљене ћурке, патке, морке, гуске и остале птице. Нешто више од половине свих кокошака чине бројлери (51%), а затим следе кокошке носиље (40%) (граф 22).

Граф. 22. Структура грла живине (вредности у хиљадама)

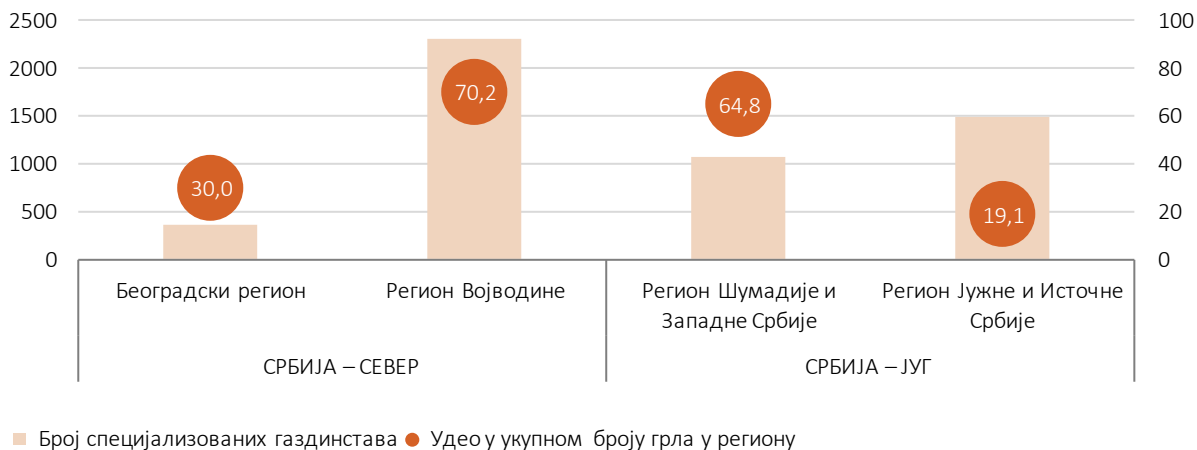

Ниво специјализације газдинстава, мерен према типологији, нешто је нижи у односу на податке из Пописа пољопривреде, у смислу да се 14,6% мањи број грла живине гаји на газдинствима која су у неком виду специјализована за живинарство, као и да је удео грла која се гаје на специјализованим газдинствима опао за 1 п. п.

На специјализованим газдинствима је регистровано 14 милиона грла живине, односно 60,2% укупног броја грла живине. Од тога је 68% регистровано на газдинствима специјализованим за бројлере, 28,9% на газдинствима специјализованим за кокошке носиље, а 3,1% на газдинствима специјализованим за кокошке носиље и бројлере комбиновано. Газдинстава која су у неком виду специјализована за живинарску производњу има 5,1 хиљада и чине 1,5% живинарских газдинстава.

Ниво специјализације газдинстава је највиши у Региону Војводине, где је регистрован највећи број специјализованих газдинстава, као и највећи број грла на њима (граф. 23).

Граф. 23. Газдинства специјализована за живинарство (број газдинстава) (%)

Овце

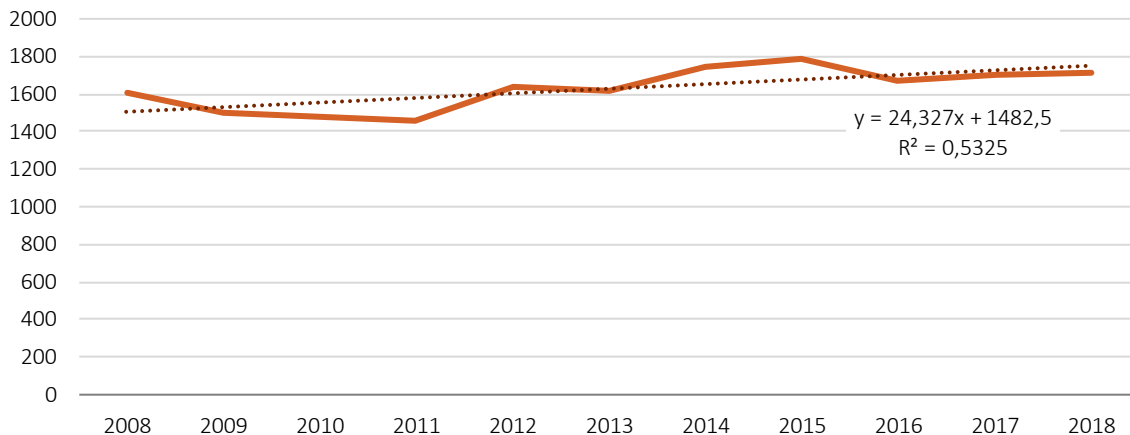
У Републици Србији се овчарством бави 24,2% пољопривредних газдинстава (137,8 хиљада), а укупан број оваца је 1,8 милиона. Ово представља пад од 11,1% у броју газдинстава и раст од 3,6% у броју грла у односу на 2012. годину.

Према подацима годишњег истраживања о сточарству, број оваца има растући тренд од 2008. до 2018. године. Линеарна процена показује да број грла у просеку расте за око 24,3 хиљаде годишње (граф. 24). Уколико се оваква динамика настави, очекује се да ће у години следећег Пописа пољопривреде (2022) бити регистровано око 1,82 милиона грла оваца.

Око три четвртине грла оваца налази се у региону Србија – југ, док је једна трећина у региону Србија – север. Регион са највећим бројем грла је Регион Шумадије и Западне Србије, са 60% укупног броја грла (карта 5). У односу на податке из пописа, Београдски регион и Регион Војводине бележе велики раст броја грла оваца, 22,6% и 19,8% редом, док је у Региону Јужне и Источне Србије дошло до пада од 12%. Доминантни Регион Шумадије и Западне Србије има раст сличан укупном резултату за целу земљу – 3,1% (табела 2).

Граф. 24. Укупан број грла оваца у Републици Србији, 2008–2018. (хиљ.)

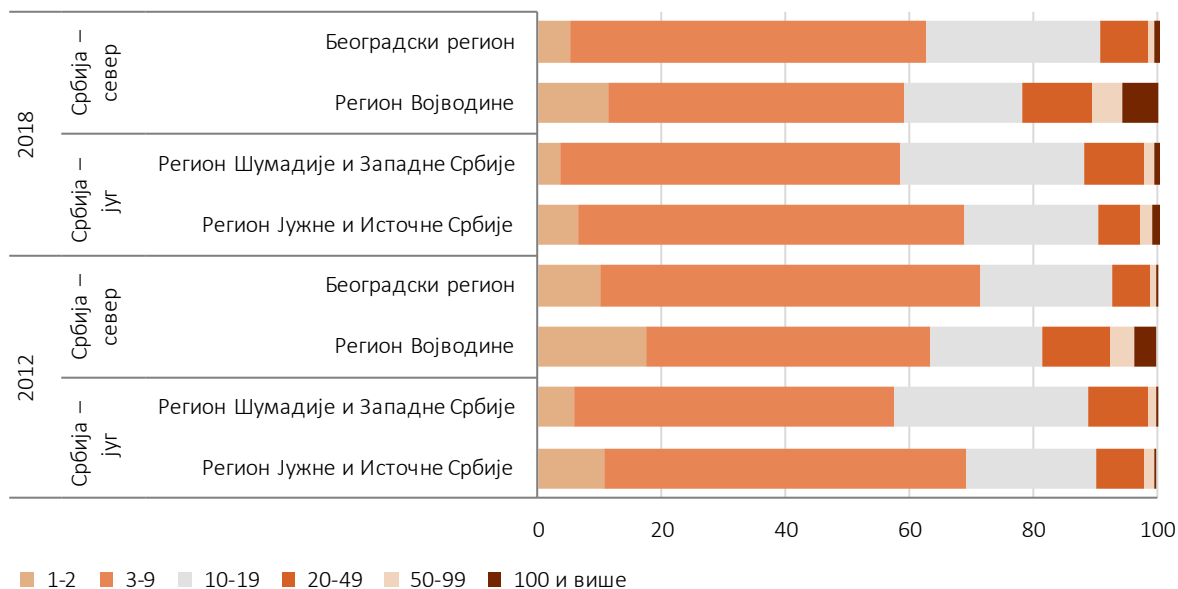

Табела 2. Број грла оваца и број газдинстава, 2012. и 2018.

	2012		2018	
	број грла	број газдинстава	број грла	број газдинстава
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	1 736 440	154 972	1 799 814	137 764
СРБИЈА – СЕВЕР	350 748	23 824	422 735	21 409
Београдски регион	78 974	8 812	97 176	8 491
Регион Војводине	271 774	15 012	325 558	12 919
СРБИЈА – ЈУГ	1 385 692	131 148	1 377 080	116 355
Регион Шумадије и Западне Србије	1 047 328	96 967	1 079 071	89 681
Регион Јужне и Источне Србије	338 364	34 181	298 009	26 673
Регион Косово и Метохија	...	...	...	...

Посматрано по просечној величини стада оваца, примећује се да је просечно стадо веће у Србији – север (19,7 грла оваца у стаду) у односу на Србију – југ (11,8 грла оваца у стаду). У оба дела Србије су најзаступљенија газдинства са стадом од 3 до 9 грла, али је удео газдинстава са стадом већим од 50 грла у Србији – север већи за 4,6 п. п. у односу на Србију – југ (граф. 25). У поређењу са подацима из последњег Пописа, удео газдинстава која имају стадо са 10 и више грла повећао се у свим регионима.

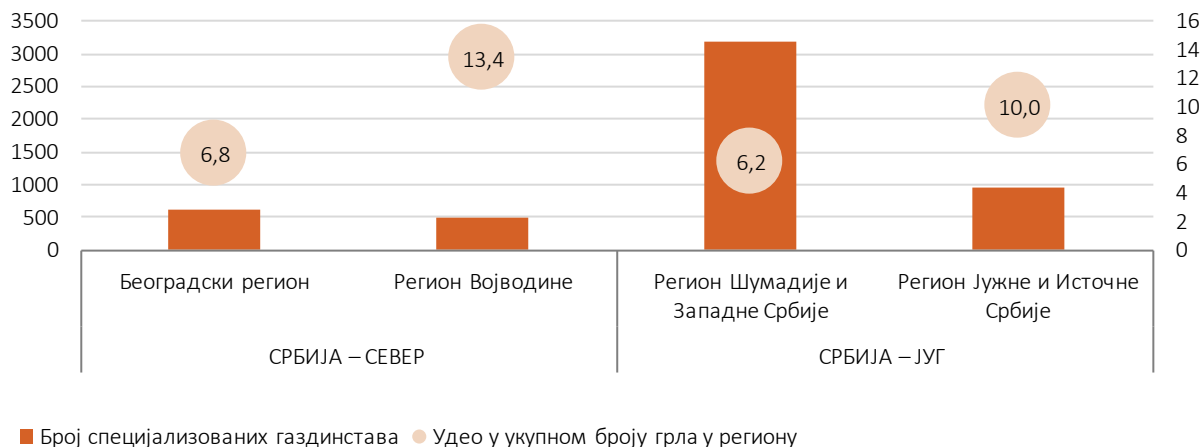
Граф. 25. Расподела овчарских газдинстава по величини стада, 2012. и 2018.

Ниво специјализације газдинстава, мерен према типологији Завода, нижи је у односу на податке из Пописа пољопривреде, у смислу да се 43,4% мањи број грла оваца гаји на газдинствима која су специјализована за овце. Газдинстава која су специјализована за овце има 5,2 хиљаде и чине 3,8% газдинстава која се баве овчарством, што представља пад од 4,7 п. п. у односу на 2012. годину.

Ниво специјализације газдинстава је највиши у Региону Шумадије и Западне Србије, где је регистрован највећи број специјализованих газдинстава (граф. 26).

Граф. 26. Газдинства специјализована за овчарство (број газдинстава) (%)

Козе

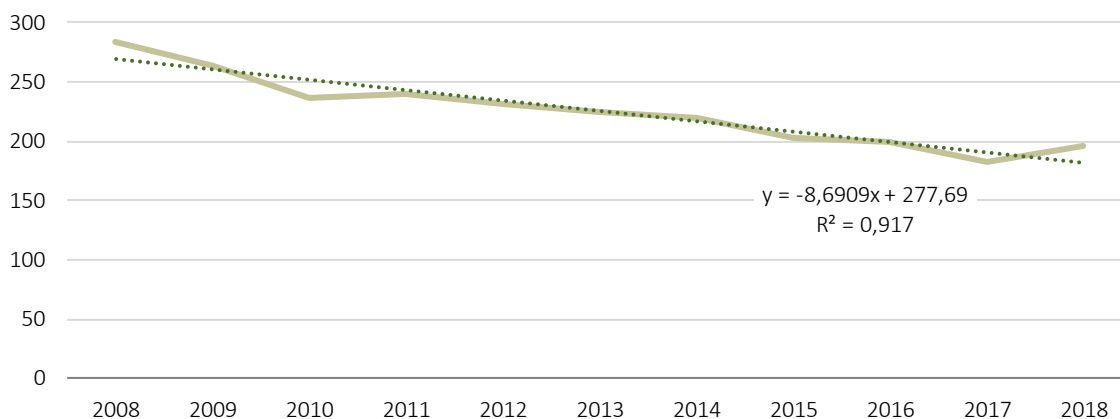

У Републици Србији се козарством бави 8% пољопривредних газдинстава (45,7 хиљада), а укупан број коза је 218,4 хиљаде. Ово представља пад од 27,3% у броју газдинстава и пад од 5,8% у броју грла у односу на 2012. годину.

Према подацима годишњег истраживања о сточарству, број коза има опадајући тренд од 2008. до 2018. године. Линеарна процена показује да број грла у просеку опада за око 8,7 хиљада годишње (граф. 27). Уколико се оваква динамика настави, очекује се да ће у години следећег Пописа пољопривреде (2022) бити регистровано око 156 милиона грла коза.

Око 30% грла коза налази се у региону Србија – југ, док је 30% у региону Србија – север. Регион Шумадије и Западне Србије и Регион Јужне и Источне Србије имају приближно једнак број грла коза, са 60% укупног броја грла (карта 6). У односу на податке из пописа, Регион Шумадије и Западне Србије бележи раст броја грла коза од 8,2%, док је у свим осталим регионима дошло до пада (табела 3).

Граф. 27. Укупан број грла коза у Републици Србији, 2008–2018. (хиљ.)

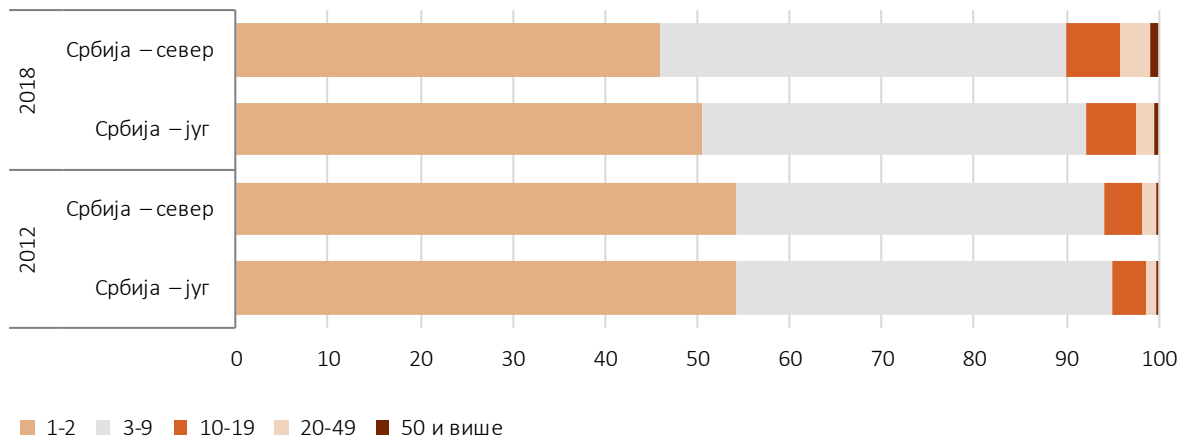
Табела 3. Број грла коза и број газдинстава, 2012. и 2018.

	2012		2018	
	број газдинстава	број грла	број газдинстава	број грла
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	62 930	231 837	45 735	218 397
СРБИЈА – СЕВЕР	18 513	72 521	12 101	65 714
Београдски регион	3 053	12 458	2 074	10 574
Регион Војводине	15 460	60 063	10 027	55 140
СРБИЈА – ЈУГ	44 417	159 316	33 634	152 684
Регион Шумадије и Западне Србије	20 544	70 852	17 232	76 632
Регион Јужне и Источне Србије	23 873	88 464	16 402	76 052
Регион Косово и Метохија	...	...	...	...

Фотографија: pixabay.com

Посматрано по просечној величини стада коза, примећује се да је просечно стадо нешто веће у Србији – север (5,4 грла коза у стаду) у односу на Србију – југ (4,5 грла коза у стаду). У оба дела Србије су најзаступљенија газдинства са стадом до 9 грла (граф. 28). У односу на податке из последњег Пописа, удео газдинстава која имају стадо са 10 и више грла повећао се у свим регионима.

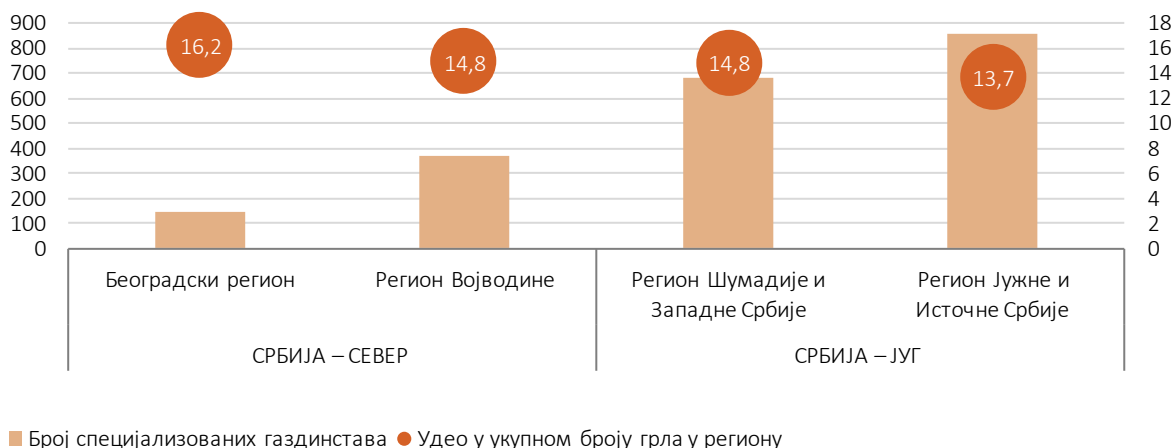
Граф. 28. Распореда козарских газдинстава по величини стада, 2012. и 2018.

Ниво специјализације газдинстава, мерен према типологији Завода, нижи је у односу на податке из Пописа пољопривреде, у смислу да се 5,7% мањи број грла коза гаји на газдинствима која су специјализована за козе. Газдинстава која су специјализована за козе има 2 хиљаде и чине 4,4% газдинстава која се баве козарством, што представља пад од 0,6 п. п. у односу на 2012. годину.

Ниво специјализације газдинстава је највиши у Региону Шумадије и Западне Србије, где је регистрован највећи број грла гајен на специјализованим газдинствима (граф. 29).

Граф. 29. Газдинства специјализована за козарство (број газдинстава) (%)

Коњи

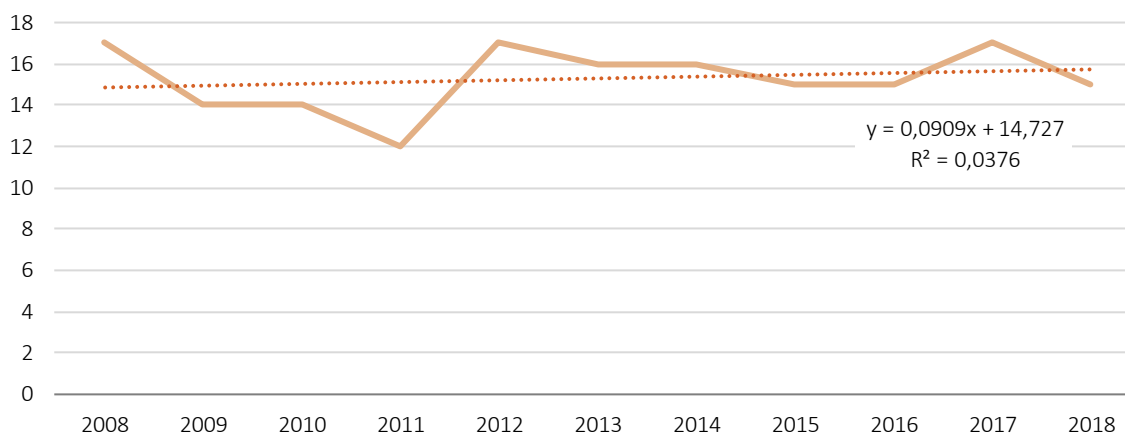

У Републици Србији се коњарством бави 1,2% пољопривредних газдинстава (7 хиљада), а укупан број коња је 15 хиљада. Ово представља пад од 30,5% у броју газдинстава и пад од 11,5% у броју грла у односу на 2012. годину.

Према подацима годишњег истраживања о сточарству, број коња од 2008. до 2018. године није имао статистички значајан тренд. Уколико се оваква динамика настави, очекује се да ће у години следећег Пописа пољопривреде (2022) бити регистровано 14-15 хиљада грла коња (граф. 30).

Број грла коња у региону Србија – југ и региону Србија – север је приближно једнак, а највећи број грла је регистрован у Региону Војводине (6,6 хиљада) (карта 7). Ово је и једини регион у коме није дошло до пада броја грла у односу на податке из пописа (табела 4).

Граф. 30. Укупан број грла коња у Републици Србији, 2008–2018. (хиљ.)

Табела 4. Број грла коња и број газдинстава, 2012. и 2018.

	2012		2018	
	број газдинстава	број грла	број газдинстава	број грла
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	10 095	16 910	7 012	14973
СРБИЈА – СЕВЕР	3 434	7 461	2 902	7366
Београдски регион	334	916	292	811
Регион Војводине	3 100	6 545	2 610	6556
СРБИЈА – ЈУГ	6 661	9 449	4 110	7606
Регион Шумадије и Западне Србије	4 282	6 044	2 887	5211
Регион Јужне и Источне Србије	2 379	3 405	1 223	2396
Регион Косово и Метохија	...	...	...	...

Фотографија: pixabay.com

На територији Републике Србије нису регистрована газдинства која су специјализована за коњарство.

Пчеле

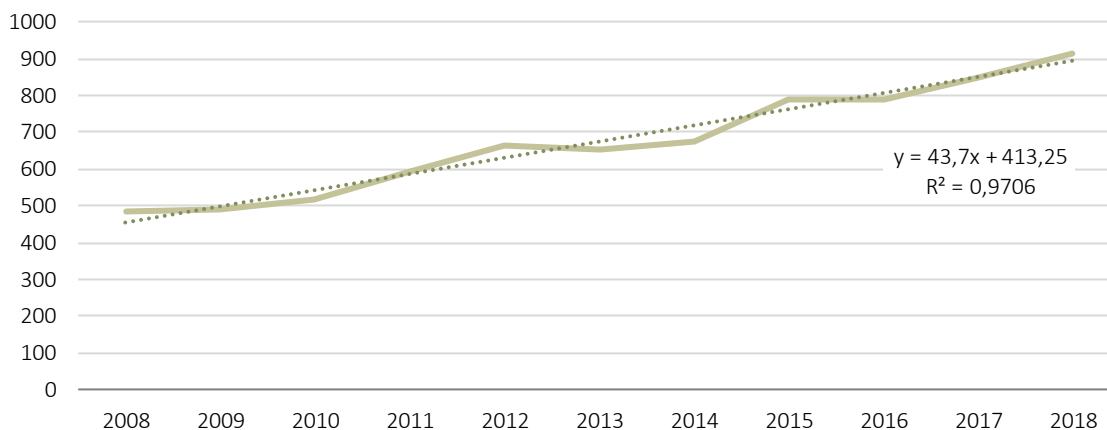

У Републици Србији пчеларством се бави 5,3% пољопривредних газдинстава (29,9 хиљада), а укупан број кошница је 914 хиљада. Ово представља пад од 3,5% у броју газдинстава и раст од 37,5% у броју кошница у односу на 2012. годину.

Према подацима годишњег истраживања о сточарству, број кошница пчела има растући тренд од 2008. до 2018. године. Линеарна процена показује да број кошница у просеку расте за око 43,7 хиљада годишње (граф. 31). Уколико се оваква динамика настави, очекује се да ће у години следећег Пописа пољопривреде (2022) бити регистровано око милион кошница пчела.

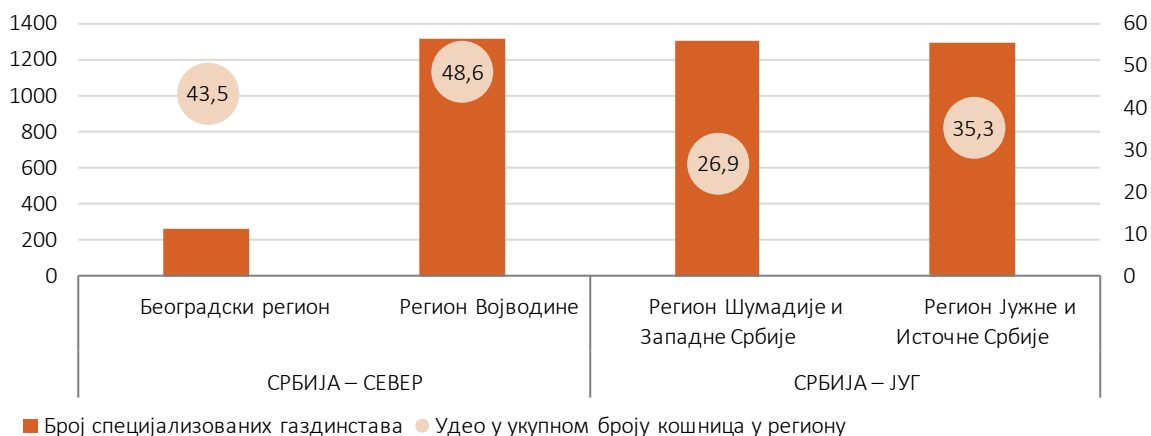
Око три четвртине кошница налази се у региону Србија – југ, док је једна трећина у региону Србија – север. Регион са највећим бројем кошница је Регион Шумадије и Западне Србије, са 41,2% укупног броја кошница (карта 8). У односу на податке из пописа, раст је забележен у свим регионима, а највећи је у Региону Војводине и Региону Шумадије, 68,4% и 37,3% редом.

Граф. 31. Укупан број кошница пчела у Републици Србији, 2008–2018. (хиљ.)

Може се рећи да, након живинарства, пчеларство има највећи ниво специјализације производње. Од укупног броја кошница око 35% се налази на газдинствима која се баве искључиво пчеларством. Газдинстава која су специјализована за пчеларство има 4 хиљаде, што је чак 11 пута више него у односу на податке из 2012. Ниво специјализације је највећи у Региону Војводине (граф. 32).

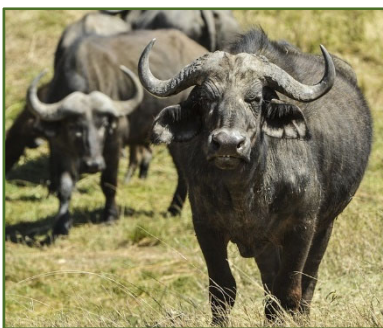
Граф. 32. Газдинства специјализована за пчеларство (број газдинстава) (%)

Остале животиње

Све остале животиње које се гаје на пољопривредним газдинствима су знатно мање заступљене. У складу с тиме, у овој публикацији им је посвећена мања пажња.

Биволи

Укупан број бивола у Републици Србији је 886, а гаје се на 350 газдинстава, што представља пад од 55,2% у броју грла и 38,4% у броју газдинстава односу на податке из Пописа пољопривреде 2012. Посматрано према територији, већина бивола се гаји у Региону Шумадије и Западне Србије (карта 9).

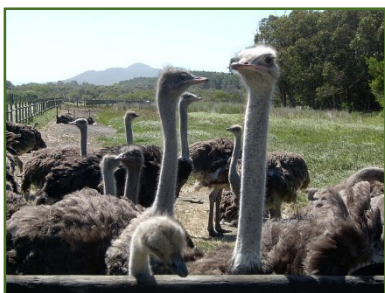
Фотографија: pixabay.com

Кунџи

Укупан број женки кунџа за приплод у Републици Србији је 31,8 хиљада, а гаје се на 4,9 хиљада газдинстава, што представља пад од 32,4% у броју грла и 50,9% у броју газдинстава у односу на податке из Пописа пољопривреде 2012. Посматрано према територији, већина кунџа се гаји у Региону Војводине (карта 10).

Нојеви

Укупан број нојева у Републици Србији је 336, а гаје се на 56 газдинстава, што представља раст од 12,4 у броју грла и пад од 16,4% у броју газдинстава у односу на податке из Пописа пољопривреде 2012. Посматрано према територији, већина нојева се гаји у Региону Источне и Јужне Србије (карта 11).

Магарци, мазге и муле

Укупан број магараца, мазги и мула у Републици Србији је 4,8 хиљада, а гаје се на 617 газдинстава, што представља раст од 197,4% у броју грла и 27,8% у броју газдинстава односу на податке из Пописа пољопривреде 2012. Посматрано према територији, већина магараца, мазги и мула се гаји у Региону Источне и Јужне Србије (карта 12).

Непоменуте врсте животиња

Осим приказаних, 0,9% процената газдинстава гаји и непоменуте врсте животиња.

Фотографија 1: pixabay.com

Фотографија 2: pixabay.com

Фотографија 3: pixabay.com

Испаша стоке

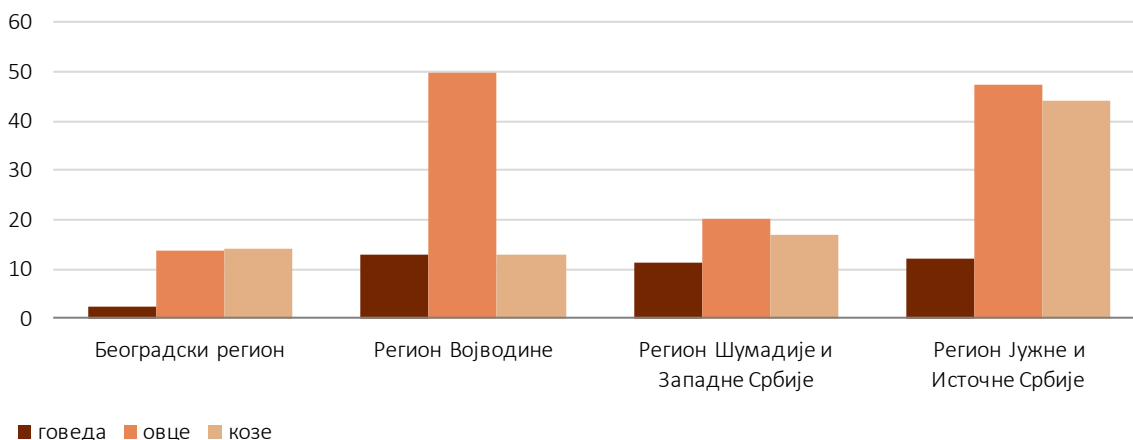
Испаша стоке се може вршити на ливадама, пашњацима и мешавинама трава које су коришћене за испашу стоке од стране пољопривредних газдинстава која се баве сточарством (било да су властите или изнајмљене), као и на заједничком земљишту (на заједничким утринама и пашњацима). Изузимајући испашу на заједничком земљишту, највећа површина коришћена за испашу је у Региону Шумадије и Западне Србије, а најмања у Београдском региону (табела 5).

Табела 5. Површина за испашу, без површине заједничког земљишта

	Ha
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	41094,8
СРБИЈА – СЕВЕР	4978,1
Београдски регион	966,5
Регион Војводине	4011,5
СРБИЈА – ЈУГ	36116,7
Регион Шумадије и Западне Србије	27004,3
Регион Јужне и Источне Србије	9112,4
Регион Косово и Метохија	...

Испаша на заједничком земљишту је у мањој или већој мери заступљена у свим регионима Републике Србије. Удео говеда на испашама на заједничком земљишту у току 2018. године је мали (мање од 15% грла) у свим регионима, док је испаша коза на заједничком земљишту релативно честа у Региону Јужне и Источне Србије, а испаша оваца у Региону Војводине и Региону Јужне и Источне Србије (граф. 33).

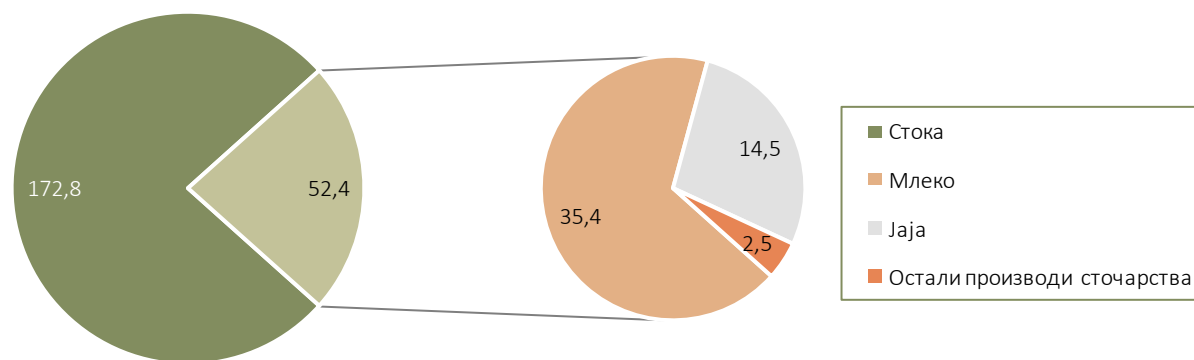
Граф. 33. Удео стоке на испаши на заједничком земљишту (%)

Производња сточарских производа

У укупној вредности сточарске производње за 2017. годину, производња сточарских производа учествује са 30,3%, односно 52,4 милијарде РСД. Нешто више од две трећине (67,6%) вредности производа сточарства чинило је млеко (35,4 милијарде РСД), а затим следе јаја (14,5 милијарди РСД) и остали производи (2,5 милијарди РСД) (граф. 34).

Граф. 34. Структура вредности сточарске производње, 2017. (%)

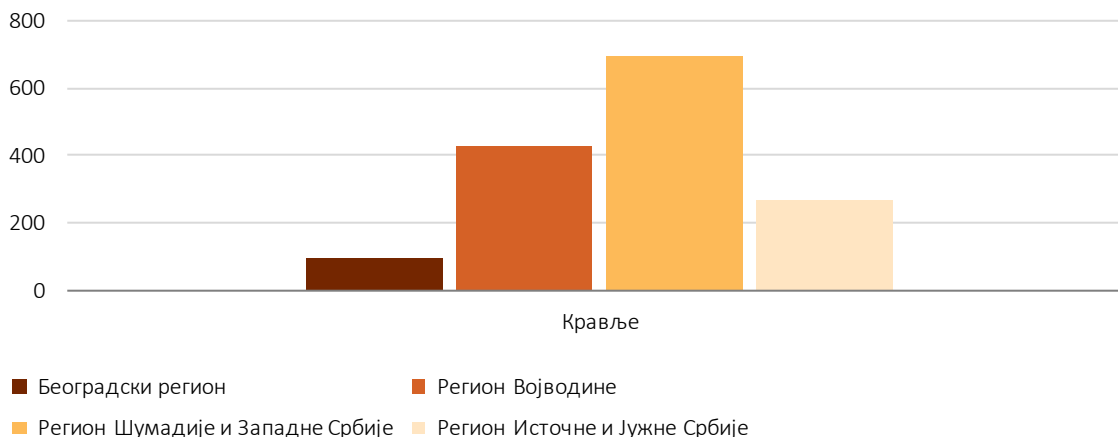

Млеко и млечни производи

Најважнији производ сточарства Републике Србије је кравље млеко. Према подацима Анкете о структури пољопривредних газдинстава, кравље млеко је чинило 96,7% свог произведеног млека у 2018. години и произведено је 1,5 милијарди литара.

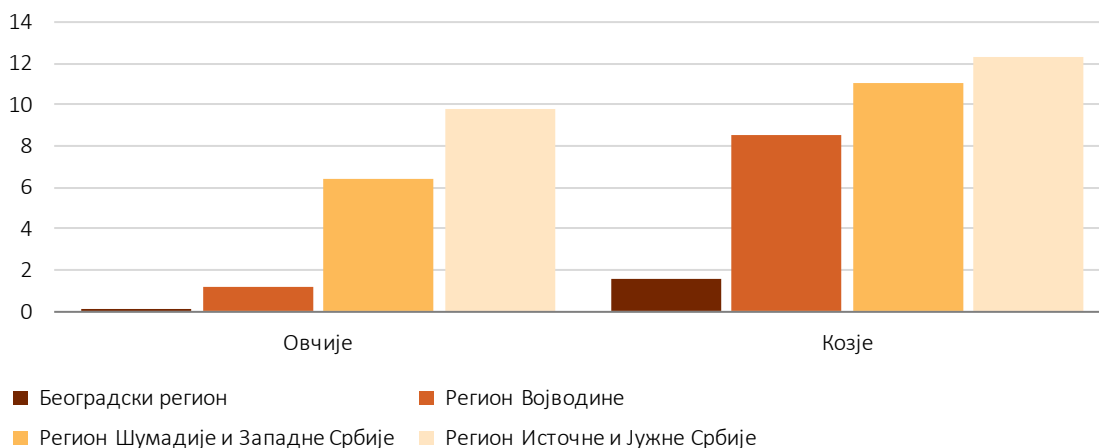
Територијално посматрано, највећи део крављег млека је произведен у Региону Шумадије и Западне Србије, где је говедарска производња и најразвијенија (граф. 35).

Граф. 35. Производња крављег млека по регионима (мил. литара)

Знатно је мање заступљена производња овчијег и козјег млека (1,1% и 2,2% укупне количине произведеног млека редом). Територијално посматрано, највећи део овчијег и козјег млека је произведен у Региону Источне и Јужне Србије, а затим следи Регион Шумадије и Западне Србије (граф. 36).

Граф. 36. Производња овчијег и козјег млека по регионима (мил. литара)

Највећа продуктивност у производњи млека регистрована је у Београдском региону, где се произведе највећа просечна количина млека по муженом грлу за годину дана – 5 335 литара крављег, 200 литара овчијег, односно 345 литара козјег млека.

У складу са структуром производње млека, производња млечних производа на газдинствима се већином заснива на производима од крављег млека (табела 6).

Табела 6. Производња млечних производа

	Од крављег млека	Од овчијег млека	Од козјег млека
Сир, kg	40 991 055	2 524 939	2 563 699
Кајмак, kg	2 159 513	-	-
Павлака, kg	442 783	-	-
Маслац, kg	36 429	-	-
Обрано млеко, l	1 467 883	-	-
Остали производи (јогурт, кисело млеко и др.), kg	6 320 074	208 000	261 190

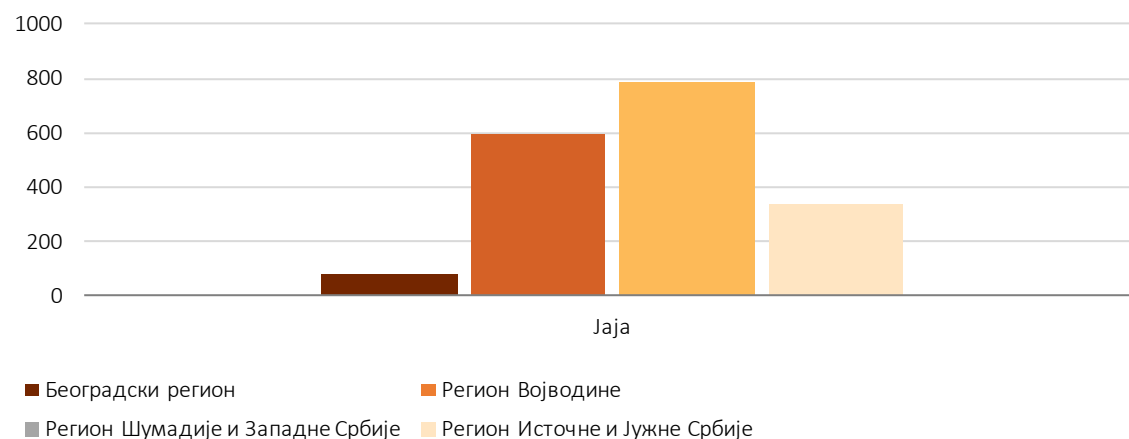
Јаја

Јаја представљају други најважнији производ сточарства, после млека. Производња јаја у 2018. години је износила око 1,8 милијарди, а највише јаја је произведено у Региону Шумадије и Западне Србије (граф. 37). Према продуктивности у производњи јаја, овај регион и Београдски регион имају најбоље резултате – 207 јаја у просеку по кокошки носиљи за годину дана.

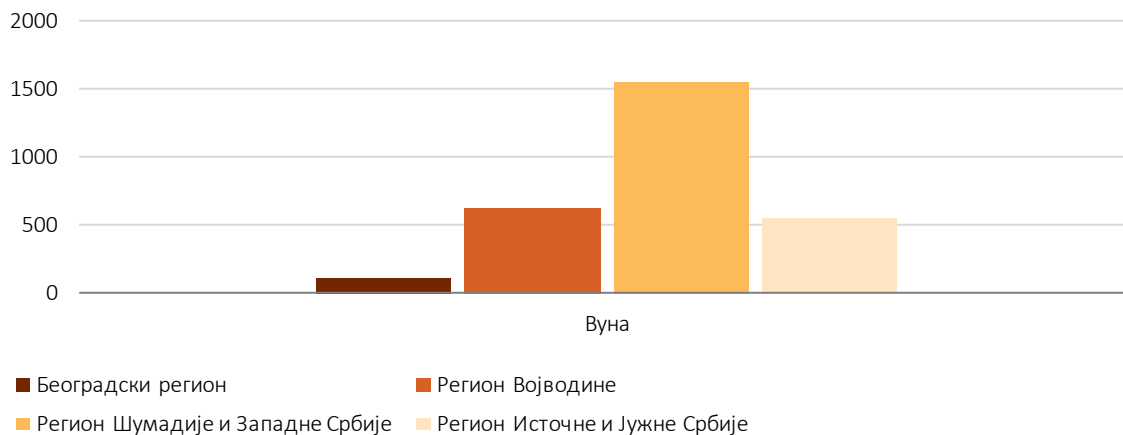
Вуна

Произведено је 2,8 хиљада тона вуне, а највећи део вуне је произведен у Региону Шумадије и Западне Србије, где је овчарска производња најразвијенија (граф. 38). За њим следи Регион Војводине, где је регистрована и највећа продуктивност у производњи – 2,9 килограма вуне у просеку по стриженој овци за годину дана.

Граф. 37. Производња јаја по регионима (мил.)

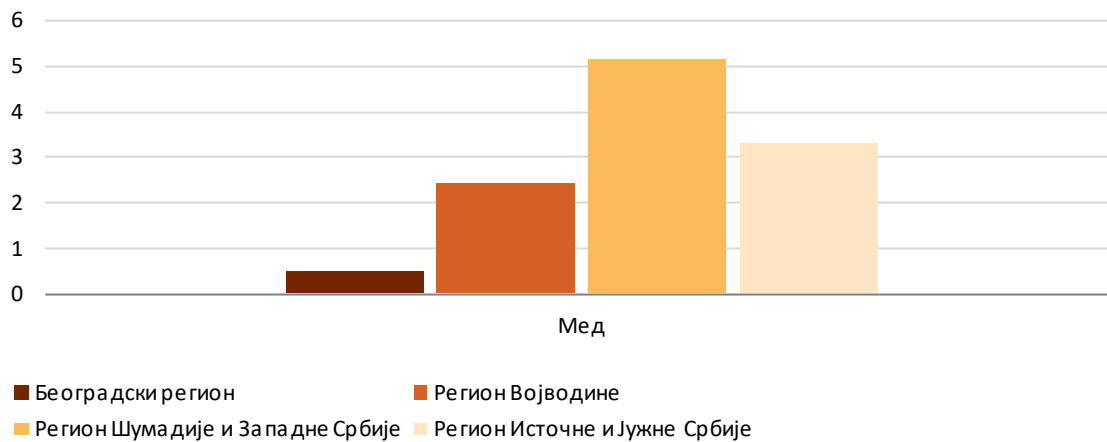
Граф. 38. Производња вуне по регионима (тона)

Мед

Регистрована је производња од 11,4 хиљада тона меда. У производњи меда доминира Регион Шумадије и Западне Србије, где је произведена највећа количина меда (граф. 39) и остварена највећа продуктивност – 13,7 килограма меда у просеку по кошници за годину дана.

Граф. 39. Производња меда по регионима (хиљ. тона)

Закључак

Попис пољопривреде из 2012. године био је прво детаљно и свеобухватно истраживање пољопривредне производње у Републици Србији након Пописа пољопривреде из 1960. у Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији. С обзиром на веома дугачак период од више од пола века који је протекао између ова два истраживања, као и значајне промене у државном и власничком систему које су се у то време одиграле, није било изненађујуће када је утврђено да постоје велике разлике између резултата ова два пописа у свим областима и аспектима пољопривредне производње, укључујући сточарство.

За разлику од тога, анализа података Анкетее о сточарству у Републици Србији, која је приказана у овој публикацији, не доноси толико крупних промена у главним индикаторима сточарства, већ се више може сматрати потврдом трендова који су већ били детектовани на основу података редовних годишњих истраживања у области сточарства или детаљнијом анализом података из Пописа пољопривреде 2012. године. У складу с тим, закључци ове и сличних анализа могу да буду и релативно поуздан наговештај тога какве ће резултате донети Попис пољопривреде који ће бити спроведен 2022. године.

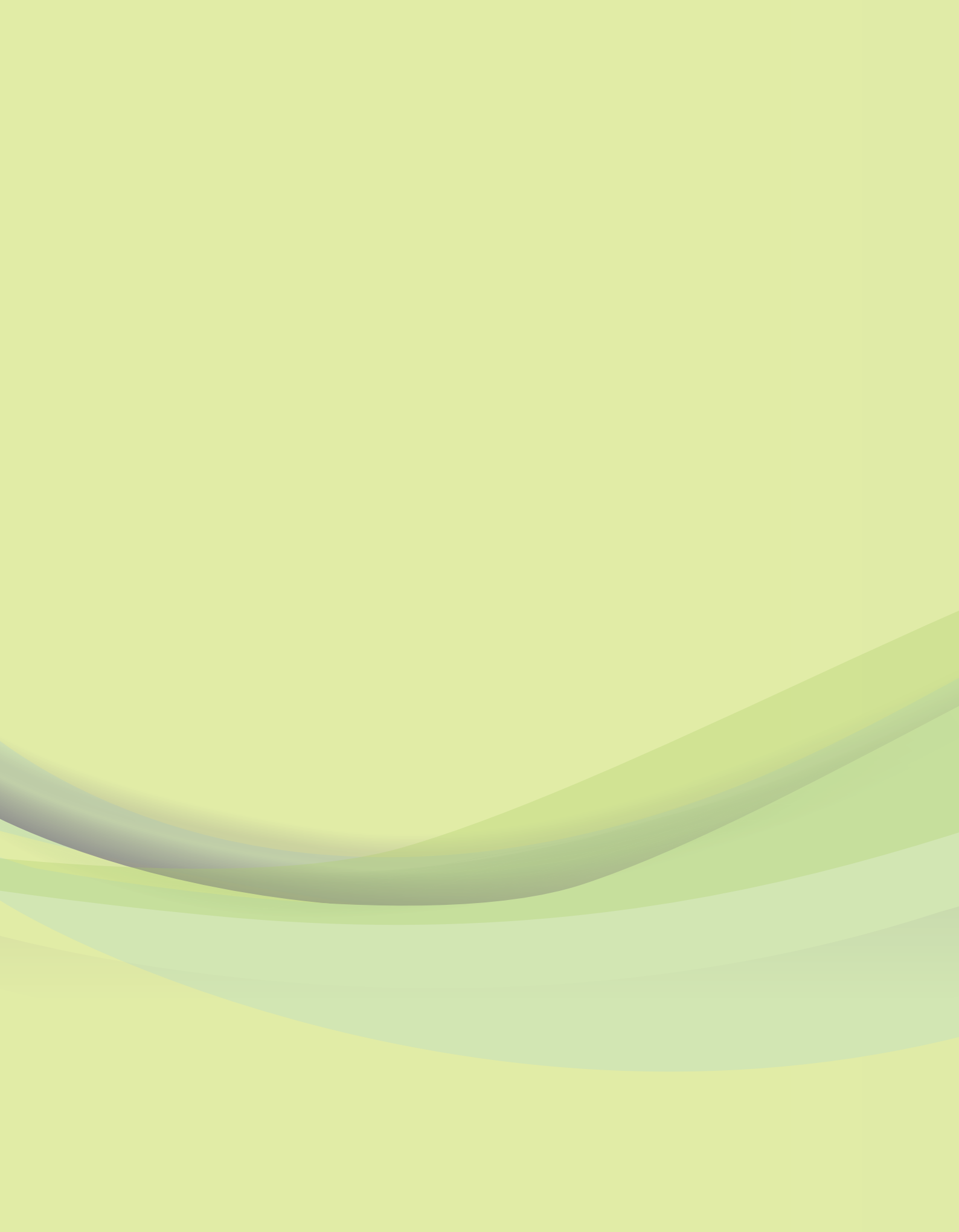
У односу на податке из 2012. године, регистрован је пад броја газдинстава која се баве сточарством, као и пад броја условних грла. Посматрано према врстама стоке, пад броја грла је регистрован код свих врста, осим малог раста у броју грла оваца. Смањен је удео малих газдинстава, како по економској снази, тако и по броју условних грла. Општи ниво специјализације газдинстава је нешто виши, у смислу да је удео условних грла која се гаје на газдинствима специјализованим за неку линију сточарске производње порастао и сада износи једну трећину укупног броја условних грла. Додатно, код пчеларства се детектује стабилан раст броја кошница, као и значајан ниво специјализације газдинстава.

Ови резултати упућују на то да ће у наредном периоду сточарство у Србији све више бити сконцентрисано на мањем броју већих и уже специјализованих газдинстава. У складу с тиме, наговештава се извесно успоравање производње у Региону Јужне и Источне Србије, где се бележи брже опадање броја условних грла и спорији развој специјализованих газдинстава у односу на остале регионе.

Ова публикација настоји да пружи широк увид у комплексну тему сточарства и допринесе будућим истраживањима, дискусијама и новим мерама аграрне политике. Поред овде приказаног, Анкета о структури пољопривредних газдинстава отвара многе занимљиве теме и даје могућности за даља и дубља истраживања како би се доносиоцима одлука пружио што бољи увид у сточарску производњу и идентификовале смернице за боље искоришћавање сточарског потенцијала Републике Србије.

Литература

- [1] Републички завод за статистику, (2018) Анкета о структури пољопривредних газдинстава, 2018 – Методолошко упутство, Београд.
- [2] Републички завод за статистику, (2018) Анкета о структури пољопривредних газдинстава, 2018 – Упитник, Београд.
- [3] Републички завод за статистику, (2018): Статистички годишњак Републике Србије, 2018, Београд.
- [4] Републички завод за статистику, (2019): Број стоке, стање 01.12. 2018, Београд.
- [5] Републички завод за статистику, (2015): Ревизија временских серија статистике пољопривреде, 2012, Републички завод за статистику, Београд.
- [6] Поповић Р., (2014): Сточарство у Републици Србији, 2012, Републички завод за статистику, Београд.
- [7] Цвијановић Д., Субић Ј., Параушић В., (2014): Пољопривредна газдинства према економској величини и типу производње у Србији, 2012, Републички завод за статистику, Београд.
- [8] Богданов Н., Бабовић М., (2014): Радна снага и активности пољопривредних газдинстава, 2012, Републички завод за статистику, Београд.
- [9] Републички завод за статистику, (2013): Попис пољопривреде 2012, Пољопривреда у Републици Србији, Књига 1 и 2, Београд.
- [10] Републички завод за статистику, (2012): Попис пољопривреде 2012 – Методолошко упутство, Београд.
- [11] Републички завод за статистику, (2012): Попис пољопривреде 2012 – Упитник за пољопривредно газдинство, Београд.
- [12] Републички завод за статистику, (2019): База података,
<http://webbrzs.stat.gov.rs/WebSite/public/ReportView.aspx>
- [13] ЕУРОСТАТ (2014): Handbook on implementing the FSS and SAPM definitions, Revision 10.
- [14] ЕУРОСТАТ (2014): База података,
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/agriculture/farm_structure
- [15] Републички завод за статистику, (2010) Класификација делатности, 2010, Београд.

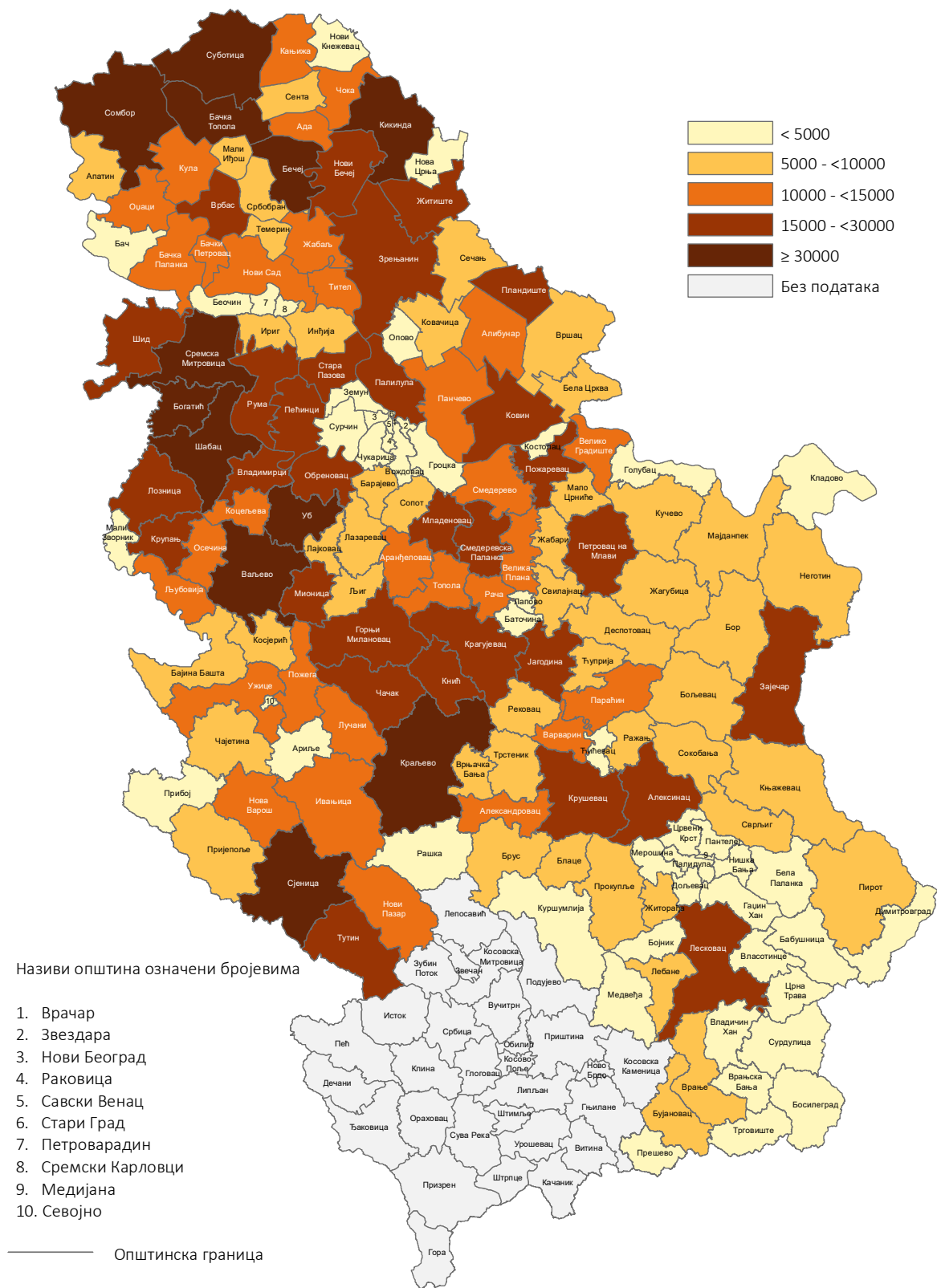

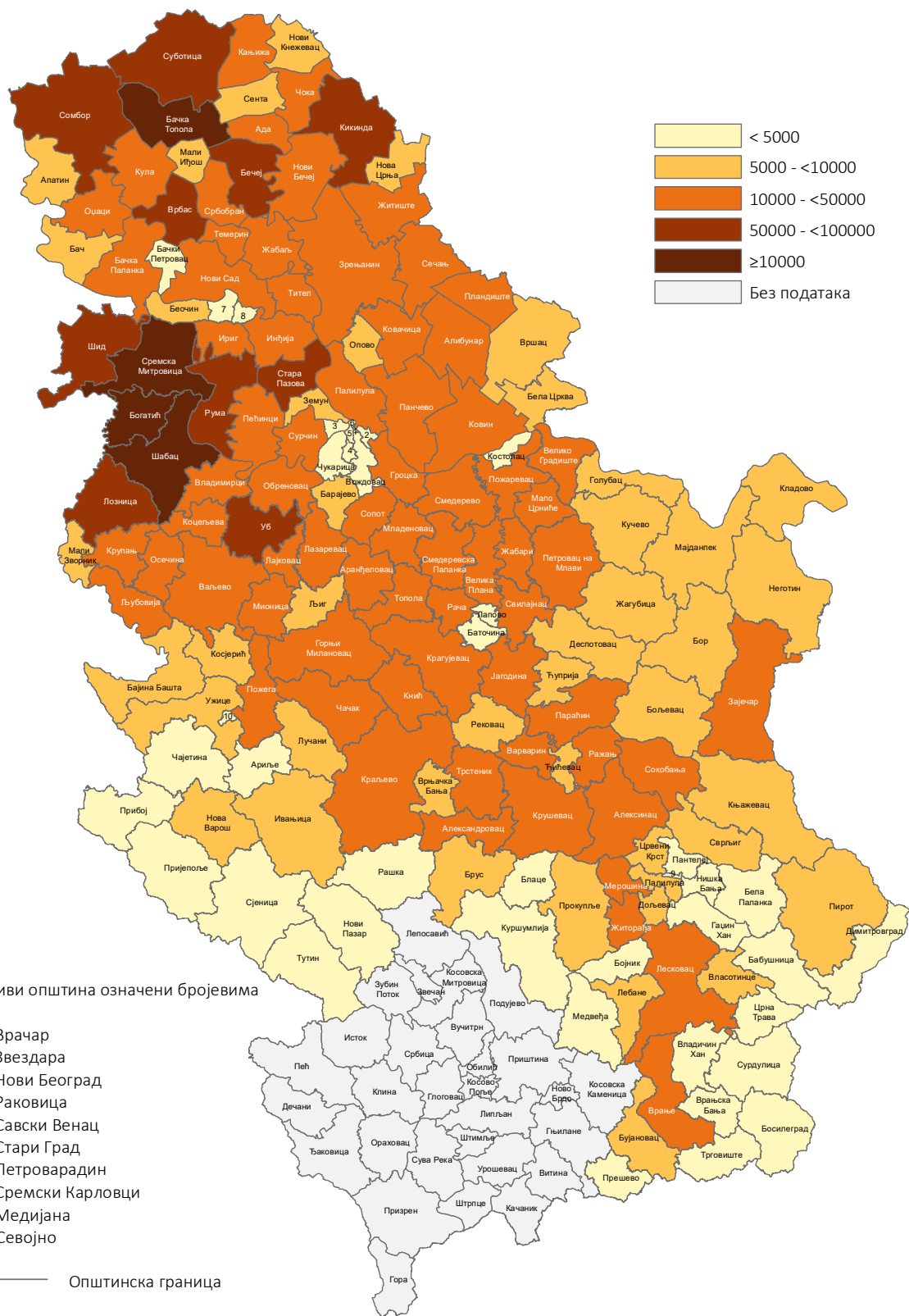

Прилог

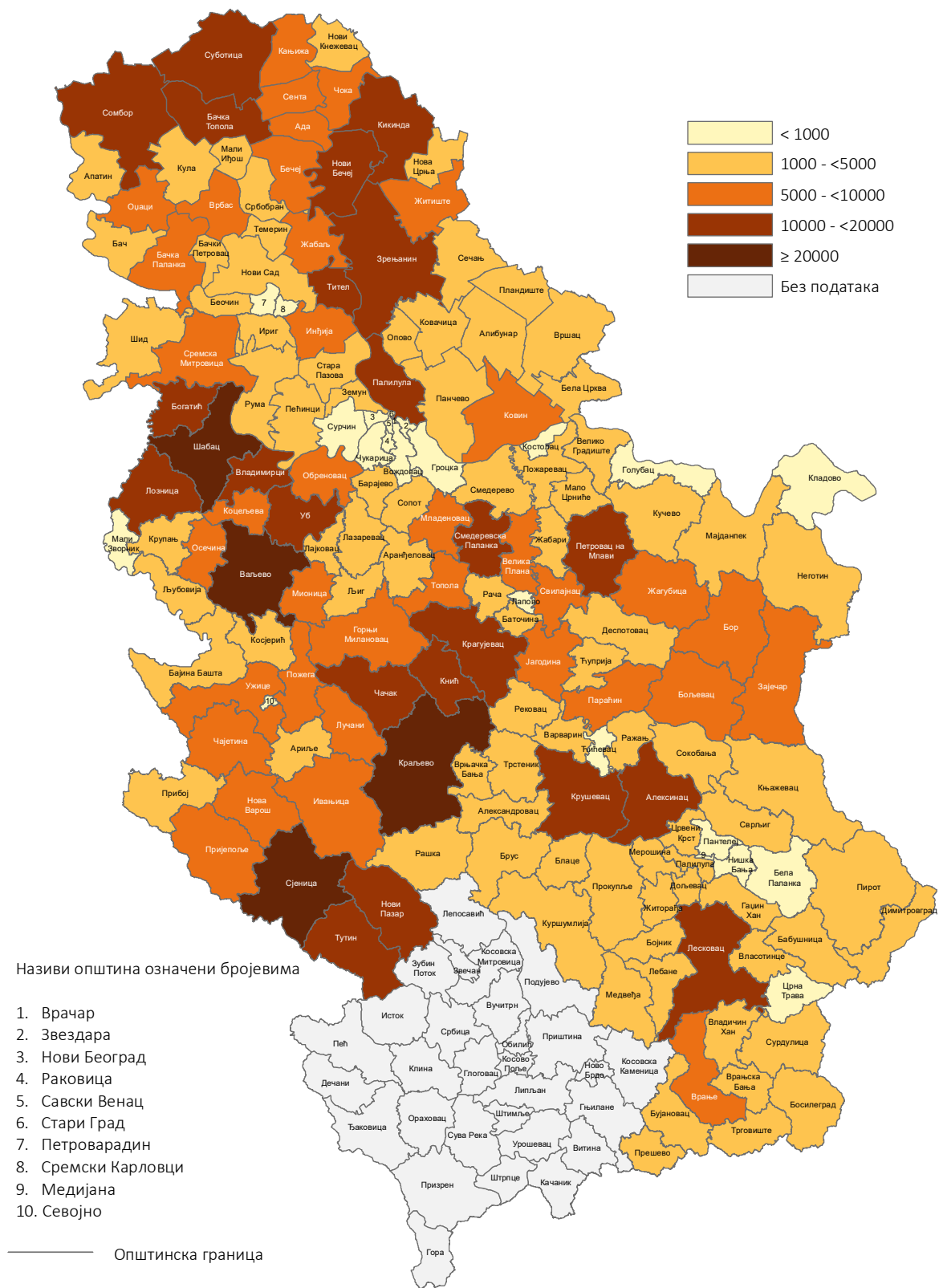
Карта 1. Број условних грла по општинама

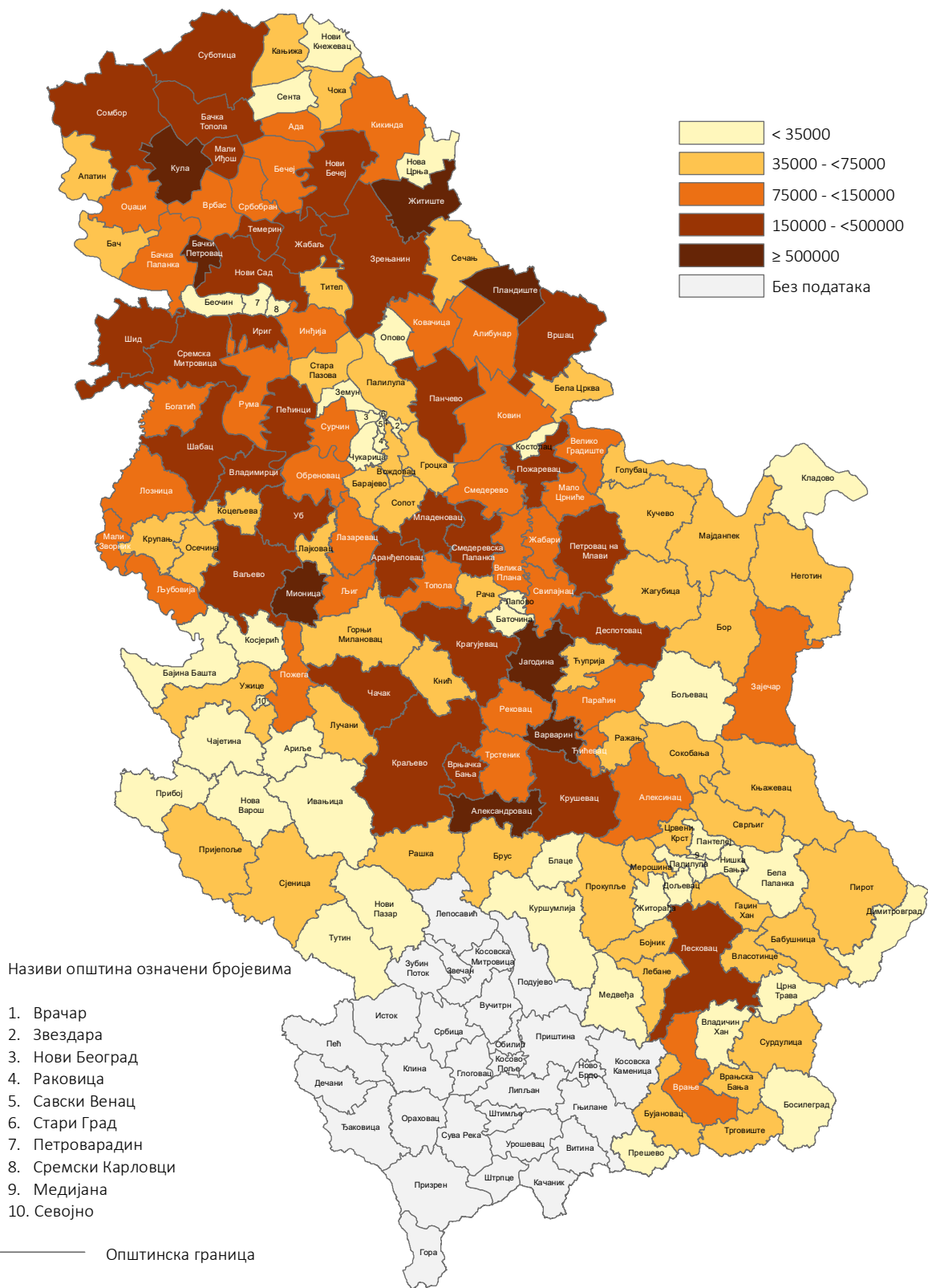
Карта 2. Број грла свиња по општинама

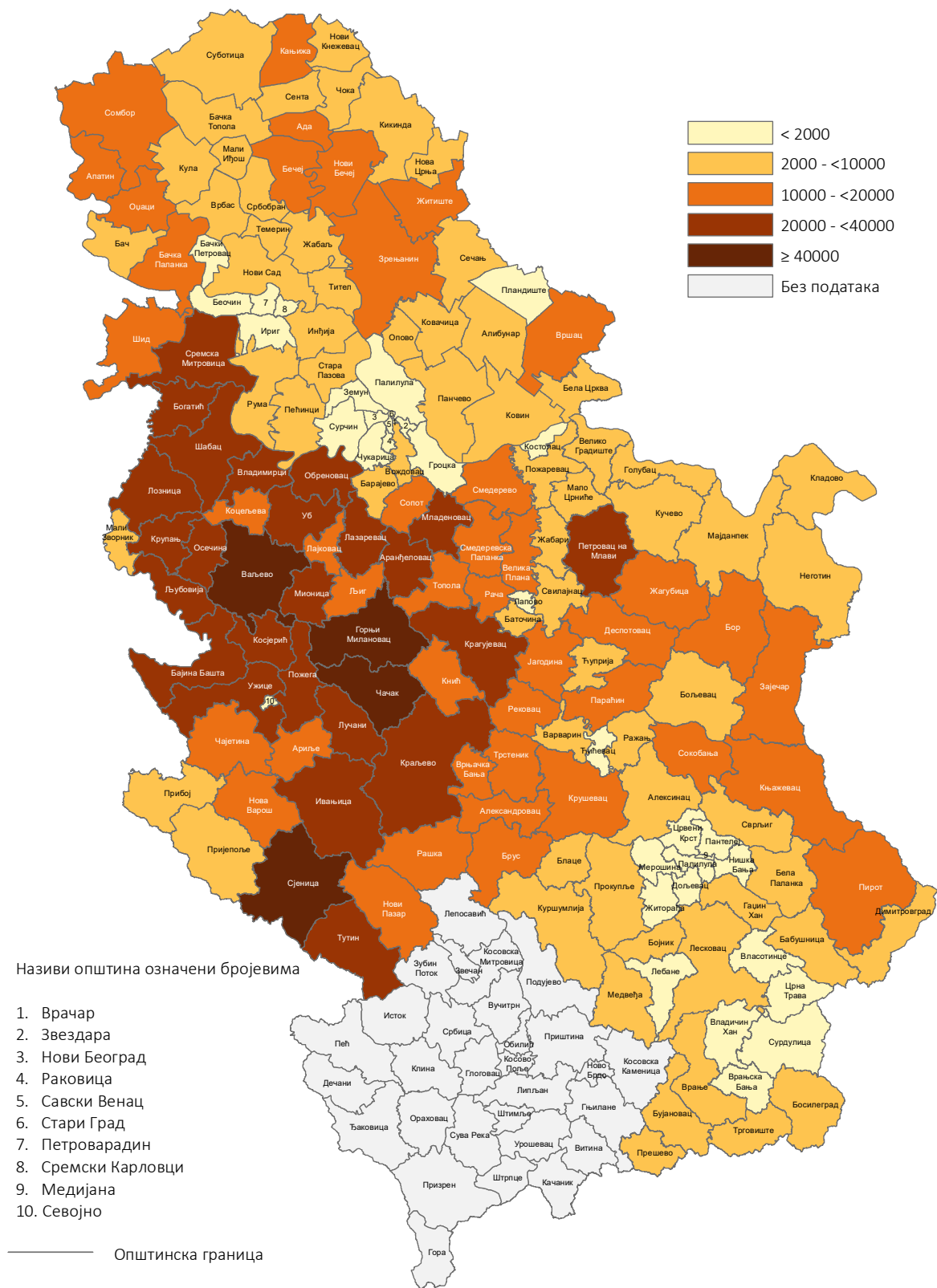
Карта 3. Број грла говеда по општинама

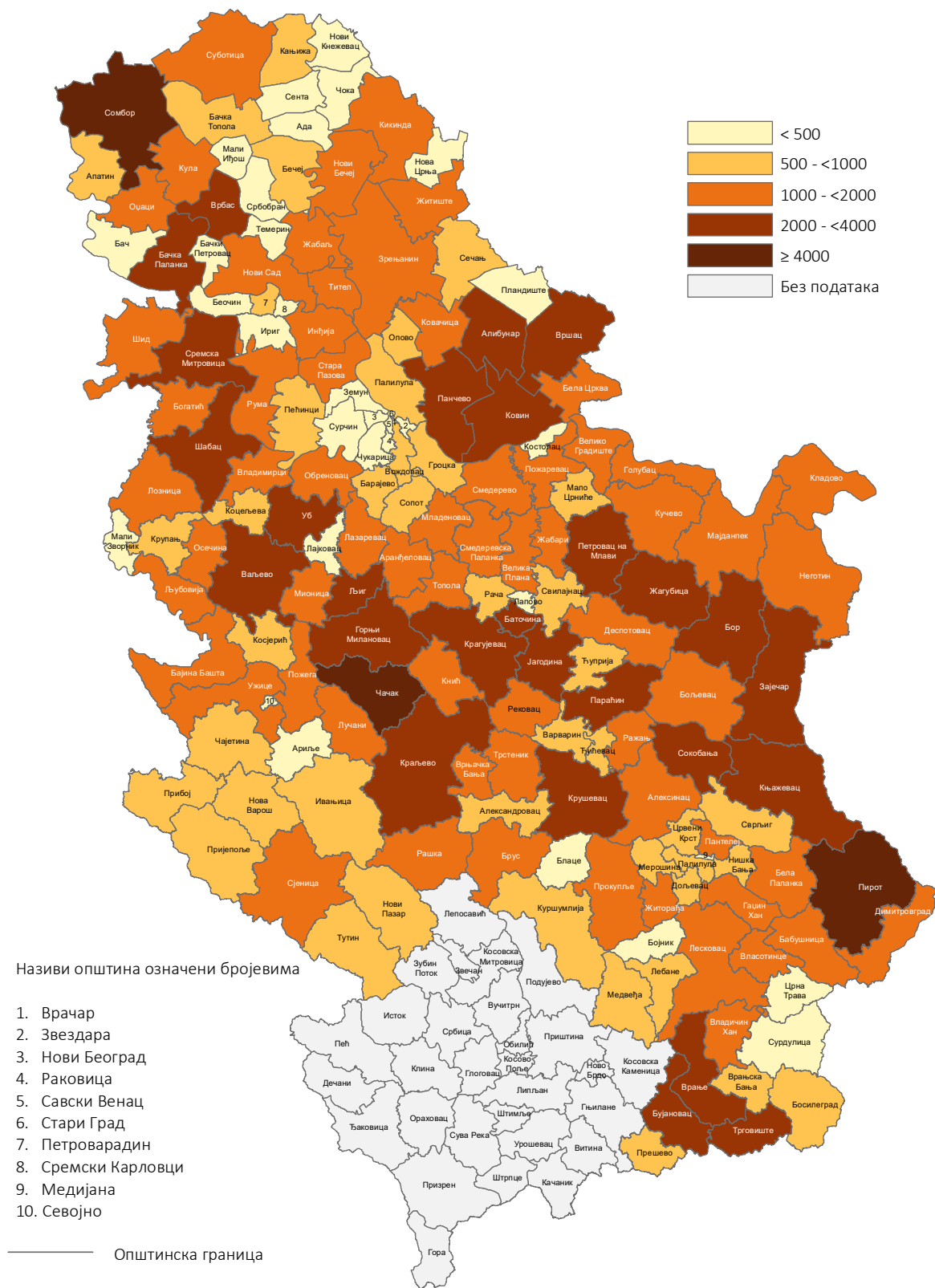
Карта 4. Број грла живине по општинама

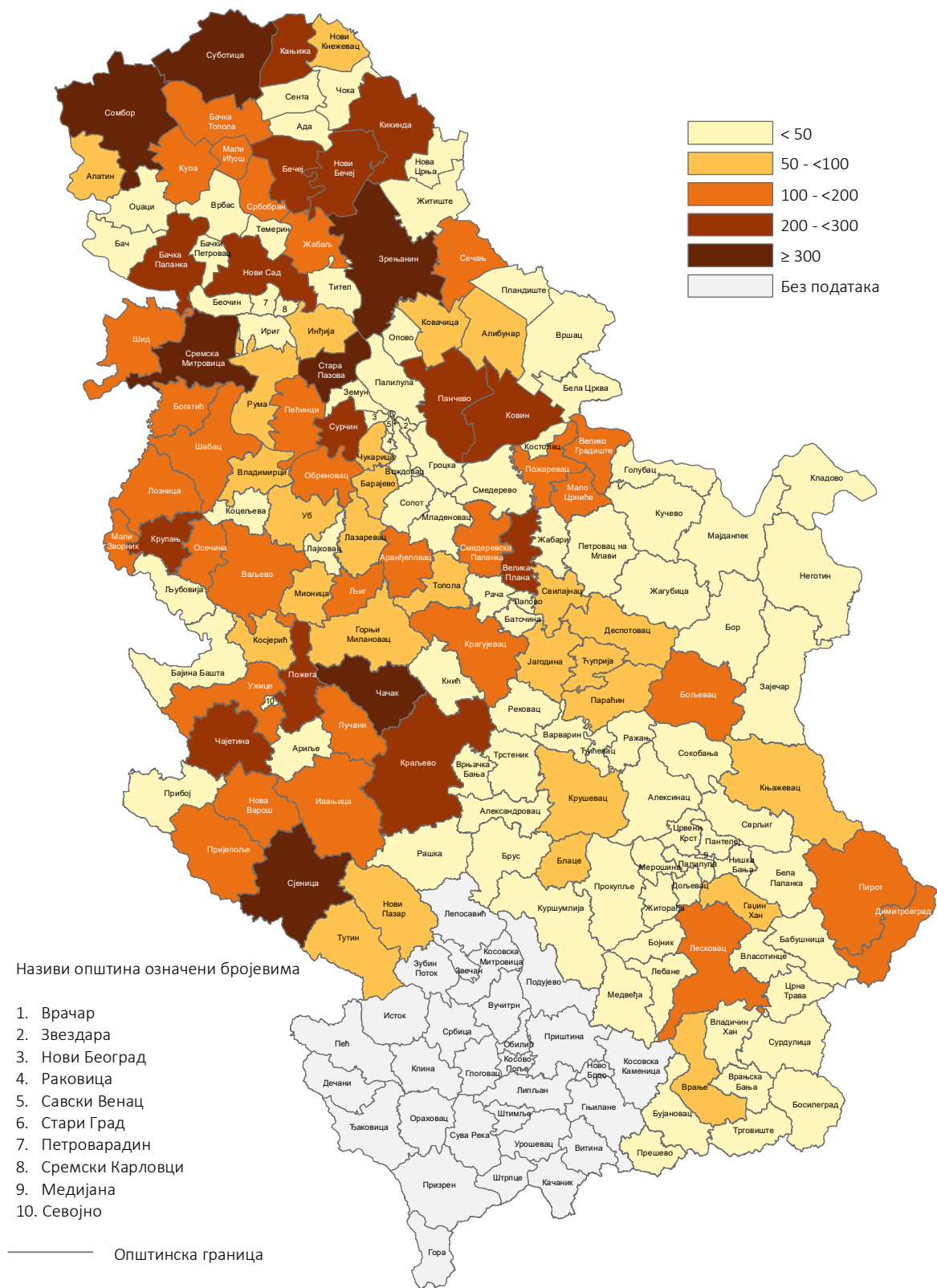
Карта 5. Број грла оваца по општинама

Карта 6. Број грла коза по општинама

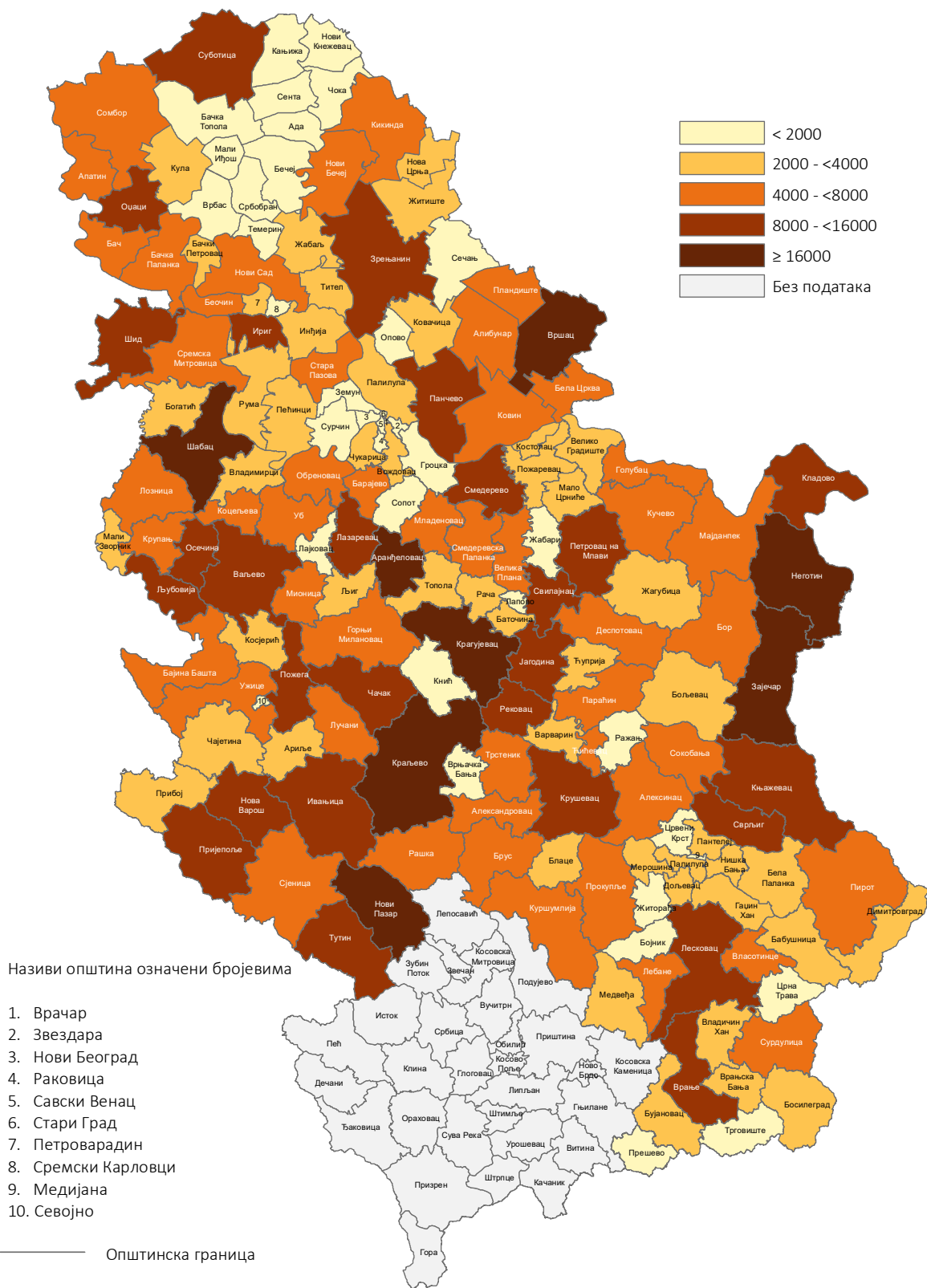

Карта 7. Број грла коња по општинама

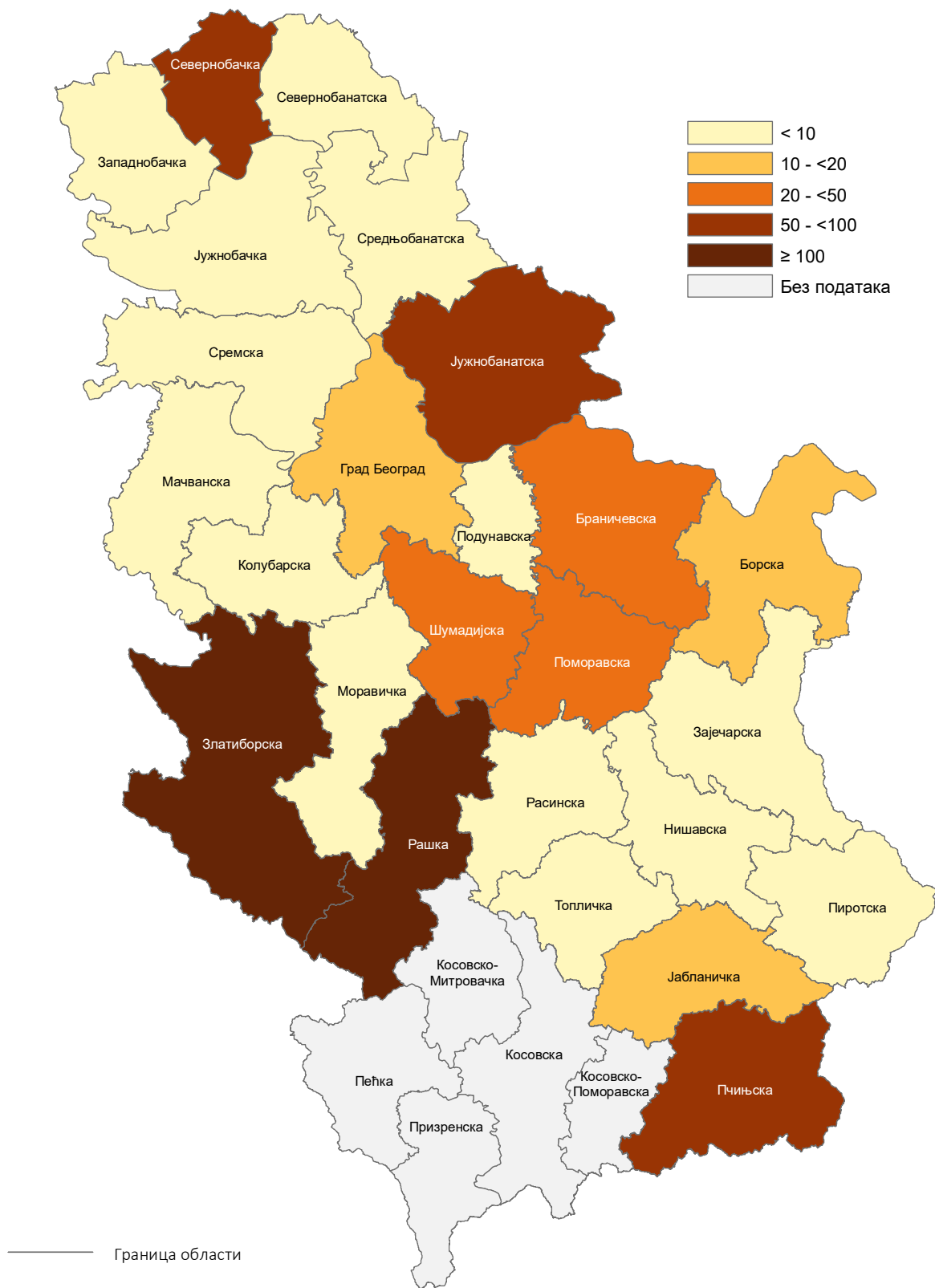

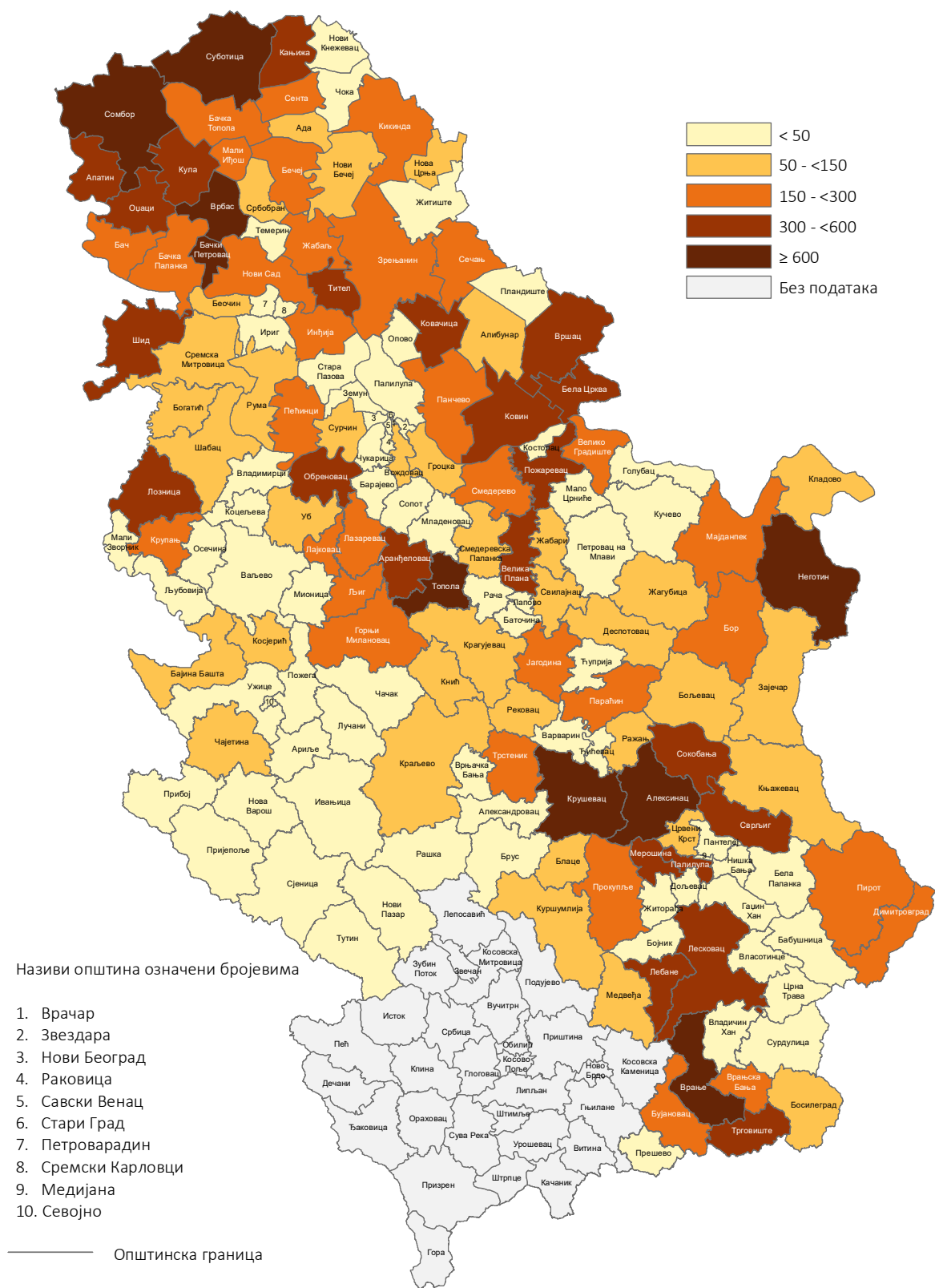
Карта 8. Број кошница пчела по општинама

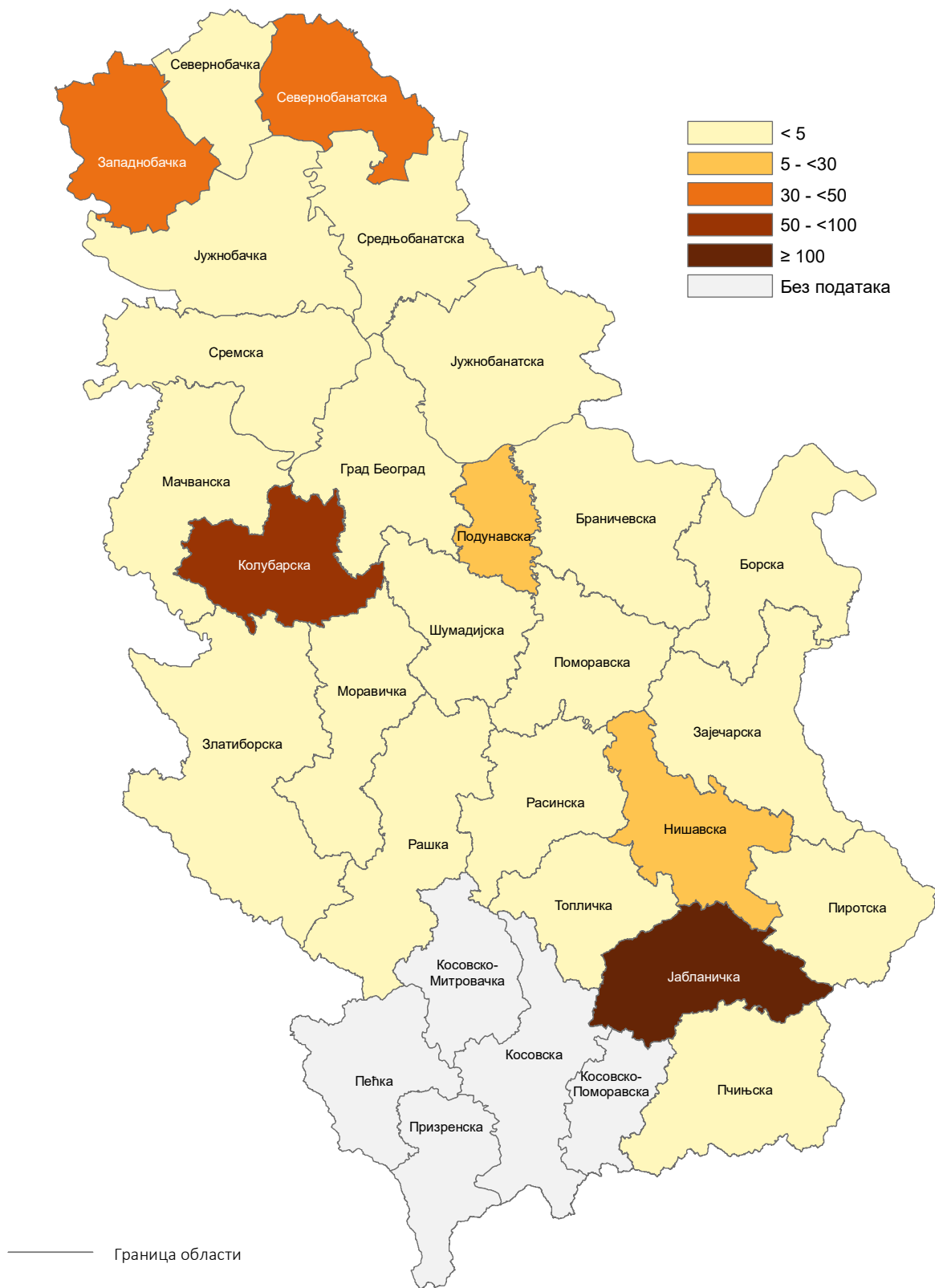
Карта 9. Број грла бивола по областима

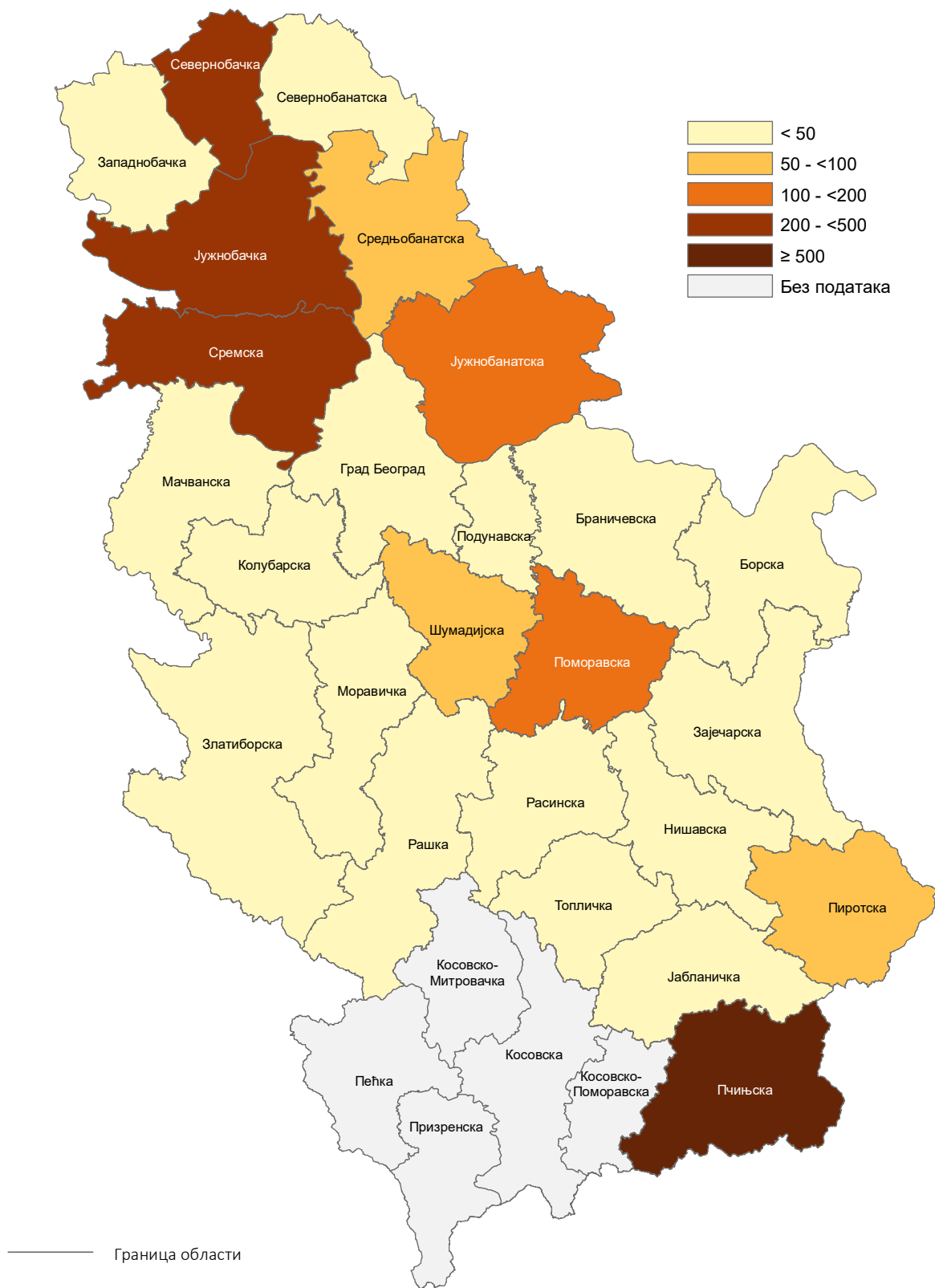
Карта 10. Број грла кунџа по општинама

Карта 11. Број грла нојева по областима

Карта 12. Број грла магарца, мазги и мула по областима

Група за дисеминацију и односе са јавношћу

Тел.: 011/24-01-284

Имејл: stat@stat.gov.rs

Библиотека

Тел.: 011/24-12-922, лок. 251

Имејл: biblioteka@stat.gov.rs

Број страна: 51

Тираж: 150

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

636(497.11)"2018"(083.41)

АНКЕТА о структури пољопривредних газдинстава, 2018.. Сточарство / [рукопис припремио Божидар Поповић]. - Београд : Републички завод за статистику Србије, 2019 (Београд : Републички завод за статистику Србије). - 51 стр. : илустр. ; 27 см. - (Структура пољопривредних газдинстава : анкета 2018.)

Тираж 150. - Стр. 3: Предговор / Миладин Ковачевић. - Напомене уз текст. - Библиографија: стр. 37.

ISBN 978-86-6161-184-1

а) Сточарство -- Србија -- 2018 -- Статистика

COBISS.SR-ID 278443276

Анкета о структури пољопривредних газдинстава, 2018.

Сточарство